

PROCESI AUTENTIFICIRANJA PROŠLOSTI NA KOSTIMIRANIM POVIJESNIM INSCENACIJAMA

JADRAN KALE

Muzej grada Šibenika

The Museum of Šibenik

Sveučilište u Zadru, Odjel za etnologiju i kulturnu antropologiju

University of Zadar, Department of ethnology and cultural anthropology

UDK: 394

Pregledni članak / *Review*

Primljeno / *Received*: 18. XI. 2008.

U radu je ponuđen pregled kostimiranih povijesnih inscenacija s pokušajem njihove sažete analize. Ukratko su prikazani i opći uzori za ovakve kulturne prakse. Prikazane kulturne prakse su putem nazivlja i načina nastanka posvjedočene dijelom kao komplementarne a dijelom kao supstitutske ranijim praksama vezanima za predstavljanje folkloru. Ovakvi novi oblici svečanosti podmiruju potrebe zajednica za očitovanjem drugačije kulturne pripadnosti od one iz vremena dominantno folklornih kostimiranja, istovremeno posežući za značenjima iz prošlosti kao projekcijskom argumentacijom aktualnih vrijednosti.

KLJUČNE RIJEČI: *autentičnost, ceremonija, identitet, inovacija, kostim, kultura, nošnja, običaj, prošlost, rekonstrukcija, rekreacija, svečanost, tradicija*

UVOD

Dva desetljeća nakon svršetka 2. svjetskog rata političke i ekonomske prilike u Hrvatskoj dovele su do javnih potpora svečanim kostimiranjima kakva više nisu bila dijelom dotadašnje simbolike klasne ideologije. Iako je državni folklorni ansambl "Lado" po uzoru na sličnu scensku skupinu iz Beograda osnovan već 1949. godine, a folklorni su nastupi općenito počinjali izvođenjima pjesama i plesova naroda federativnih republika, politički odijum s predratne smotre folkloru koju je priređivalo kulturno krilo HSS-a "Seljačka sloga" prevladan je tek 1966. godine kad se upriličila prva u nizu novih smotri folkloru u Zagrebu (Vitez, 2008.). U ondašnjim pokušajima monetarnog i privrednog kapacitiranja države za njeno sudjelovanje u međunarodnim tokovima mjesto je našlo i predstavljanje kulturne baštine kakvo se obnovilo i htjelo pokazivati na takvim folklornim predstavama. U naše su se vrijeme, jedno desetljeće nakon svršetka Domovinskog rata, kulturnim priredbama u Hrvatskoj poput šumskog požara širile razne kostimirane inscenacije starijih povijesnih razdoblja ili događaja. Predstavljanje povijesti pred nominalnim ostatcima prijašnje ideologije znalo je poprimiti paradoksalne crte, poput kostimiranih svečanosti pred Muzejom seljačkih buna koje u prvi plan više ne dovode klasno predstavljene seljačke ustanike, već galantna viteška natjecanja njihovih zatiratelja.

Novi trendovi svečanih kostimiranja vezanih za kulturnu baštinu slijede potrebe svojeg društva na način na koji je to činila i folklorna obnova iz druge polovice 1960-tih godina. Na ovom ćemo mjestu pokušati prikazati neke važnije uzore i načine ovih novih kulturnih praksi. Nakon stvaranja rekreativnog pokreta povijesnih kostimiranja iz 1960-tih pružit ćemo pregled istaknutijih domaćih svečanosti, uglavnom onih povremenih ili periodičnih. Među njima posebnu skupinu zauzimaju kostimiranja po predlošcima povijesnih postrojbi, u Hrvatskoj nakon rata, i ona s posebnim križanjem vojne povijesti i veteranskih udruga. Članak završava analizom uočenih kulturnih pojava te pozicioniranjem ovakvih kulturnih praksi u današnjim društvenim agendama.

INOZEMNI UZORI

Među najstarije povode ovakvim vrstama inscenacijama spadaju obilježavanja povijesnih bitaka. Već su Rimljani znali priređivati gladijatorske borbe kao prisjećanja na čuvene pobjede iz rimske vojne prošlosti, sve do rekonstrukcija pomorskih bitaka (*Naumachiae*). Kostimirana oživljavanja srednjovjekovnih turnira čuvena su još od turnira upriličena u Eglintonu 1839. godine. Šira popularnost kostimiranih evociranja povijesnih bitak uslijedila je od sredine 1960-tih naovamo. Važan društveni trend, koji se iz SAD proširio diljem svijeta, bilo je promicanje kulture dokolice u tehnološki naprednom svijetu.¹ U podražavanjima povijesnih praksi javnost je bila senzibilizirana i pothvatima poput plovidbi Kon-Tikija, Ra I. ili Ra II. Društveni prostor i tehničke mogućnosti dobili su individualizirani i intenzivno provođeni hobiji, a mašta je bila dodatno raspirivana utrkom svemirskih istraživanja i obilježavanjima obljetnica. Udruga zvana *Markland Medieval Mercenary Militia* je radi oživljavanja srednjovjekovnih prizora osnovana među studentima Sveučilišta u Marylandu pred 900. obljetnicu bitke kod Hastingsa 1966. godine.² U SAD je tijekom 1960-tih bio vrlo važan i niz stoljetnica događaja iz Građanskog rata.³ Entuzijasti iz ovih kostimiranih stoljetnica su 1970. godine bili među osnivačima udruge ALHFAM,⁴ zajedno s povjesničarima iz Smithsonianskih muzeja, prezentacijskim stručnjacima iz Uprave nacionalnih parkova i stručnim osobljem raznih muzejâ na otvorenom (Anderson, 1991: 5).

Središte zanimanja za kostimirana događanja bilo je u Kaliforniji. Pretpostavlja se da je ovdje zanimanje za srednjovjekovna kostimiranja bilo uspješeno kontaktima s filmskom

¹ U isto je vrijeme takvih intelektualnih težnji bio i hipi-pokret.

² Okupljanja pasioniranih vlasnika oružja, poput udruge *National Muzzle Loading Rifle Association* osnovane 1931. godine, svojim su kostimiranim (za razdoblje između 1750. i 1840.) godišnjim natjecanjima u prirodi znala privući i desetine tisuća sudionika i posjetitelja. Procjenjuje se da se mnogo članova ove udruge pridružilo kostimiranim inscenacijama bitaka pri obilježavanjima stoljetnice Građanskog rata i dvostoljetnice američkog rata za nezavisnost. Učinak je pojačan patriotski intoniranim prikazima, usp. tekst *Touring Our Landmarks of Liberty* u izdanju *National Geographic Society* iz 1962. godine (Anderson, 1991: 10).

³ Navedeno iz poruke pod naslovom "1968 SCA views of medieval clothing" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Fran Grimble (fran@lavoltapress.com) na dan 4. svibnja 2005.

⁴ *Association for Living History Farms and Agricultural Museums*. Udruga od 1980. u članstvo prima i druge interpretatore oživljene povijesti SAD i Kanade, uključivo i, npr., prezentatore s arheoloških lokaliteta. Do početka 1990-tih procijenjeno je postojanje oko 650 ustanova koje su upriličavale ovakve sadržaje, među kojima je i dalje najveća pojedinačna skupina od najmanje 140 povijesnih farmi (Anderson, 1991: 6).

kostimografijom i općenito snažnim utjecajem igrane filmske produkcije, a tumačenje baštine u prvom licu bilo je poznato iz prakse prezentacijskih službi nedalekih nacionalnih parkova još od 1930-tih godina.⁵ Korporativni uzor već je i tada predstavljala najveća ustanova u ovoj vrsti prezentacije uopće, Kolonijalni Williamsburg, koja je osnovana donacijom Johna D. Rockefellera ml. za obnovu ovog gradića 1926. godine (Anderson 1991: 4).⁶ Okupljanja u 1960-tima su bila najavljivana kao "*themed event*" u kojima su prisutni trebali biti kostimirani u skladu s najavljenom temom.⁷ U svibnju 1963. u jednom je privatnom dvorištu kao marketinška promocija lokalne radijske postaje održano prvo kostimirano oživljavanje pod nazivom "*Renaissance Pleasure Faire*". U redovitom održavanju te svečanosti koja je kasnije postala južnokaliifornijskim ogrankom širokog rekreacijskog pokreta, u svibnju 1968. kao neprofitna organizacija ustanovljen je *The Living History Centre*.⁸ Neobveznijski rekreacijski pokret pod nazivom *Society for Creative Anachronism* osnovan je 1. svibnja 1966. Poznat pod kraticom SCA, danas je razgranat po čitavom svijetu.⁹ U SAD-u su najmnogobrojnija kostimirana okupljanja ipak vezana za povijesne inscenacije asocirane Građanskim ratom. Najpoznatija se takva svakogodišnja trodnevna svečanost održava povodom obilježavanja bitke kod Gettysburga 1863. godine,

⁵ Prezentatori povijesti u prvom licu pripovijedanja bili su uposleni na izložbi koju je poljodjelski muzej Witter upriličio na državnom sajmu u New Yorku 1933. godine. Ovakav način predstavljanja povijesne baštine upražnjavao je u prvom muzeju na otvorenom Skansen u Švedskoj od sama njegova otvaranja 1891. godine.

⁶ U "Kolonijalnom Williamsburgu" je sagrađeno petstotinjak građevina koje oponašaju to razdoblje američke povijesti (Anderson, 1991: 4). Ustanova danas ima oko 900 prezentatora u 527 različitih kostima (u rasponu od prosjaka do guvernerove žene) o kojima brine 30 dizajnera, krojača i tehničara. Pridružena krojačka tvrtka unutar proračuna od 7 milijuna dolara vodi računa o ukupno 60 tisuća pojedinih odjevnih predmeta. Godišnje održavanje podrazumijeva krojenje 2 kilometra tekstila i izradu 5 tisuća dugmadi. Stalnih i povremenih radnika je gotovo četiri tisuće, posjetitelja godišnje oko milijun a godišnji prihod iz 1994. iznosio je 136 milijuna dolara (Handler i Gable, 1997: 131). Među atrakcijama koje se mogu vidjeti je i glumac koji kao Thomas Jefferson u maniri današnje konferencije za novinstvo ulomcima autentičnih tekstova odgovara na pitanja posjetitelja (Roth, 1998: 15).

⁷ Privlačnost ovakvih zbivanja isprva je bila zajamčena interesom za svemirske i uopće fantastične teme. U isto vrijeme su kostimirani "*themed events*" bili provođeni i kao pedagoško pomagalo po školama. Navedeno iz poruke pod naslovom "Funny Garb Tales" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Lilac Lotus (lilinah@grin.net) na dan 11. srpnja 1998.

⁸ Pokretačica tog prvog "*RenFaire*" okupljanja, udruga LHC i propagatorica fraze "*living history*"

bila je Phyllis Patterson. Navedeno iz poruka pod naslovom "1968 SCA views of medieval clothing" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Carolyn Kayta Barrows (kayta@frys.com) na dan 5. rujna 2005. i istog dana pod istim naslovom od autorice po imenu Sharon L. Krossa (skrossa-ml@medievalscotland.org).

⁹ Riječima sudionice, SCA je "neprofitno edukacijsko okupljanje posvećeno upoznavanju srednjeg vijeka posredstvom kostimiranog oživljavanja", iz poruke pod naslovom "Authenticity and terminology" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Kat Dyer (kdye@nash.tds.net) na dan 24. prosinca 1998. "Naše razdoblje je okruglo 600.-1650. i pokriva europsku kulturu i kulture unutar tih vremenskih granica poznate Europljanima. To je razlog zašto imamo svega od samih Europljana do Rusa, Mongola, Japanaca, zgodimice i Asteka i američkih Indijanaca... Ohrabreni smo naš lik napraviti što je autentičnije moguće, ali nam je jasno da će taj lik komunicirati s drugima iz krajeva koji mu u njegovu stvarnom vremenu možda i nisu bili poznati, unutar širokog povijesnog i kulturnog okvira. Zato je SCA re-kreacijska skupina, a nije skupina za izvođenje događaja ("re-enactment"), iz poruke istog niza od autorice po imenu Cynthia Ley (cley@juno.com) na dan 25. prosinca 1998. "Izvođenje povijesnog događaja smatram vezanim za konkretni povijesni povod, a SCA razvija svoju vlastitu povijest. Kostimirani događaji su, primjerice, krunidba osoba koje će vladati svečanostima svojeg okruga tijekom iduće pola godine", iz poruke istog niza od autorice po imenu Carol Kocian (aquazoo@patriot.net) na dan 24. prosinca 1998.

s nedavnom procjenom od 10 do 15 tisuća sudionika.¹⁰ U toj se zemlji uopće procjenjuje da kostimiranih oponašatelja vojnih događaja iz Građanskog rata danas ima između 35 i 50 tisuća.¹¹ U Europi su važnija kostimirana okupljanja vezana za ranija razdoblja. Prva takva skupina bila je *Sealed Knot*, koja je 1968. na ovaj način prigodom predstavljanja povjesničarske knjige evocirala bitku kod Edgehilla iz Građanskog rata 1642. godine. Ova je skupina kasnije uz prikazivanje bitke upriličavala dizanje vojničkog tabora i pripadne povijesne zanate, šireći korištenje fraze "*living history*".¹² Praksa kostimiranih svečanosti bila je već poznata iz obilježavanja velikih obljetnica.¹³ Najmasovnija ovakva svečanost vezana je za srednji vijek. To je evociranje normanske invazije i bitke kod Hastingsa iz 1066. godine. Prijavljenih sudionika, u odjeći i s propisanim oružjem,¹⁴ je 2006. godine bilo nešto više od 3600.¹⁵

KOSTIMIRANI SREDNJI VIJEK

Kostimirane inscenacije koje se u karakterističnoj mjeri oslanjaju na ranije prakse rekreacijskih i prezentacijskih kostimiranja, u Hrvatskoj su bile vezane za evokacije povijesnih bitaka. Uprizorenje boja s Turcima u Đurđevcu je 1968. godine i dalje slijedilo inscenaciju predaje o "Picokima" (Vitez, 2007.). Pred Korčulom je 7. rujna 2000., po

¹⁰ Aktualna najava uključuje svakodnevna uprizorenja po dvije bitke, korištenje 100 topova, aktivnosti 400 konjanika, pirotehničke demonstracije, inscenirano "selo" s kontinuiranim atrakcijama oživljavanja prizora iz svakodnevnog življenja onog vremena, dva velika šatora za edukacijski rad s djecom te gastronomske događaje. Posjet je moguć uz kupnju ulaznice. Svečanost vodi neprofitna organizacija "The Gettysburg Anniversary Committee", a teren je u vlasništvu državne ustanove Gettysburg National Military Park. Navedeno po internetskoj stranici www.gettysburgreenactment.com, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

¹¹ Procjena uključuje i sudionike koji evociraju civile. Navedeno iz poruke pod naslovom "Civil War reenacting" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Glenna Jo Christen (gwjchris@rust.net) na dan 9. kolovoza 1998.

¹² Navedeno iz poruke pod naslovom "1968 SCA views of medieval clothing" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Carolyn Kayta Barrows (kayta@frys.com) na dan 5. rujna 2005.

¹³ Npr., pri obilježavanju tisućogodišnjice osnutka grada Stafforda 1913. godine, iz poruke pod naslovom "Early Reenactments" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autora po imenu Chris Laning (claning@igc.org) na dan 5. rujna 2005. U Engleskoj su bile prakticirane i masovne kostimirane zabave poznate pod nazivom "Pageant", koje su se znale tumačiti i kao kolijevka engleskog kazališnog

izraza, iz poruke pod naslovom "1968 SCA views of medieval clothing" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Suzi Clarke (suzi@suziclarke.co.uk) na dan 5. rujna 2005.

¹⁴ Regulirani događaji ove vrste poštuju tzv. "Codex Belli" koji je na osnovi preporuka iz 1977. kao pravilnik nekoreografiranog ponašanja i prilagođene opreme pri uprizorivanjima srednjovjekovnih borbi objavljen 1999. i revidiran od njemačkog saveza udruga "Kämpferliste" 2002. godine. Navedeno po internetskoj leksikografskoj natuknici na en.wikipedia.org/wiki/Codex_Belli, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

¹⁵ Navedeno po internetskoj leksikografskoj natuknici na en.wikipedia.org/wiki/Medieval_reenactment, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008. Iz tekstilne je povijesti čuvena okolnost da bitku kod Hastingsa evocira i najslavniji spomenik svoje vrste, tapiserija iz Bayeuxa na kojoj su prikazana ukupno 623 ljudska lika i 202 konja s mnogim pojedinostima iz raznih dijelova bitke. Ovako iscrpan likovni spomenik umnogome olakšava današnja kostimirana podražavanja. Iako su srednjovjekovne i ranonovovjekovne tapiserije po svojim temama i karakteru nastanka vrlo važni likovni spomenici pri rekonstruiranjima odjeće, opreme i oružja iz prikazanih bitaka, "tapiserija iz Bayeuxa" u stvari je izvezena traka duga 68 m i široka oko 50 cm, učinjena u ženskom samostanu na biskupovu narudžbu i danas izložena u zasebnom muzeju u tom francuskom gradu. Prava na reprodukcije pridržava gradska uprava.

riječima iz novinske reportaže, "održana rekonstrukcija pomorske bitke" koja se na taj dan 1298. godine odigrala između mletačke i đenovske flote. U nastavku je vijesti objašnjeno kako je:

"... s komiške galije falkuše zarobljen je Jakov de Polo – koji je uspješno odglumio svog pretka Marca (sic!) Pola. Nakon toga je sa svojom družinom priveden u tamničku kulu kraj korčulanske Gradske vijećnice. Rekonstrukciju ovoga povijesnog događaja snimile su TV-ekipe Hrvatske, Italije, Češke, Velike Britanije i Slovenije."¹⁶

Razrađena svečanost "Povratak u doba Marka Pola" prvi se put održala 28. travnja 2002., u njemu je scenarijski razrađena inscenacija povratka bivšeg đenovskog zatočenika Marka Pola u Korčulu. U pomorskoj povorci bili su "turistički jedrenjaci, djelomice rekonstruirani za priredbu Povratka Marka Pola u svoj rodni grad."¹⁷ U jednoj je povezanoj prilici 2004. godine darovana tekstilna replika:

"Nakon 706 godina zastava Marka Pola ponovo je vraćena u Korčulu – kazao je na primopredaji replike stijega obitelji Marka Pola kapetan Nenad Mogić, pred mnogobrojnim putnicima turistima, u salonu broda kruzera, što znakovito nosi ime slavnoga Korčulanina, najvećeg svjetskog putnika srednjega vijeka. Zastavu koju je prije godinu dana na brod Marko Polo donio poznati istraživač markopolist James Gilman i koja je oplovila svijet, uručio je kapetan Mogić kostimiranom Marku Polu, Korčulaninu Jakši Onofriju."¹⁸

Važnost svečanog "Povratka u doba Marka Pola" iste je godine istaknuta u novinskoj najavi predstojećih zbivanja:

"Tom priredbom Turistička zajednica grada Korčule i *službeno označuje početak nove turističke sezone* (kurziv, J. K.). Korčula se diči svojim pretkom i već treću godinu za redom u svibnju korčulanska Turistička zajednica organizira priredbu "Povratak u doba Marka Pola". Marko Polo, kojega glumi korčulanski amater Jakša Onofri, prošetat će sa svojom kineskom princezom rodnim gradom i pred rodnom kućom razgovarati o čudima sa svojih putovanja."¹⁹

Novouvedena svečanost postala je prepoznatljivim znakom različitih korčulanskih proizvoda.²⁰ Učinkovitost održanih svečanosti iduće je godine ocijenjena ovako:

¹⁶ S internetskog portala vijesti.hrt.hr na dan 8. rujna 2000.

¹⁷ S internetskog portala vijesti.hrt.hr na dan 29. travnja 2002.

¹⁸ "Zastava Marka Pola nakon 706 godina u Korčuli", Slobodna Dalmacija 21. travnja 2004.

¹⁹ S internetskog portala vijesti.hrt.hr na dan 24. svibnja 2004.

²⁰ U reklamnom vremenu koje je 9. ožujka 2008. na 1. programu HTV u 12.15h prethodilo emisiji o poljoprivredi, emitirana je i opširna reklama maslinova ulja iz uljare Blato na Korčuli, koje se prodaje pod imenom "Marko Polo". U dijelu reklame prikazan je glumac u kostimiranom predstavljanju Marka Pola, ali ne u izravnoj povezanosti s proizvodom, već s dijelom snimka iz "Povratka u doba Marka Pola". U zaključnom dijelu reklame prikazana je aseptička unutrašnjost

modernog postrojenja uljare, uz objašnjenje da se "maslinovo ulje proizvodi u kontroliranim, autentičnim i optimalnim uvjetima". Ove tri ključne reklamne odrednice očito predstavljaju mješavinu s priželjkivanim marketinškim utjecajem, jer se za oživljeno predstavljanje Marka Pola i moderna postrojenja hladnog tiještenja maslina ne može u isti mah reći da su i kontrolirani, optimalni i autentični. "Autentični" tjesak za masline u ovakvu slučaju isključuje "optimalni", jedino ako bi se radilo o ambijentu tehničkog muzeja gdje bi postrojenje tjeska zadovoljilo i autentičnu i kontroliranu kvalifikaciju. Likom Marka Pola (na etiketi i u popratnom prikazivanju) kao da se teži ocjeni lokalne autentičnosti i svjetske poznatosti i priznatosti, čemu je na postojećem tržištu maslinova ulja ovakvo postrojenje postalo tehnološkim predujetom.

"Prema njegovim riječima TZ u narednoj godini planira niz akcija na uređenju mjesta, postavljanje oznaka kulturnih spomenika ali i unapređenju osobnosti *turističkog proizvoda* (kurziv, J. K.) Korčule kroz spektakle: Povratak u doba Marka Pola i Povijesna bitka Marka Pola, te novi oblik Festivala viteških igara."²¹

Drugi karakteristični primjer insceniranih kostimiranih svečanosti koje evociraju određenu povijesnu bitku je i samoborski prikaz bitke između vojski kraljice Elizabete i poljskog kralja Ladislava 1441. godine. Pri uprizorenju je voditelj jedne kostimirane skupine rekao: "Zbog velike važnosti bitke za hrvatsku povijest odlučili smo uprizoriti tabor i borbu, ali i običaje svakodnevnog života".²²

Na drugom se mjestu se insceniralo obilježavanje bitke koja s Turcima zbila 19. kolovoza 1557. U blizini rijeke Lonje kod Sv. Helene je u čast 450. obljetnice bitke održan program "Sv. Helena 1557." u kojem se prikazalo:

"...predvečerje bitke i jedan dan u životu hrvatskih seljaka, obrtnika i vojnika te presudne godine za obranu ovog dijela Hrvatske od napada Turaka. Taj dan će se okupiti obrtnici starih zanata i pokazati svoje izrađevine i svoje umijeće, a njihovu zaštitu osigurat će vojni tabor i vojnici opremljeni replikama srednjovjekovnog oružja. U programu nastupa i Bratovština svetog Ladislava, udruga koja neguje srednjovjekovne običaje vezane uz kulturno-povijesnu baštinu srednjovjekovnog Zelingrada. Članovi nose heraldička obilježja vlasnika Zelingrada a svojim nastupom dočaravaju ugođaj srednjovjekovnog vojnog logora (13. – 15. st.). Srednjovjekovni vojni logor će se sastojati od replika srednjovjekovnih šatora sa replikama srednjovjekovnog oružja vojnika i opsadnih naprava – katapulta i baliste kojima će se gađati improvizirani zidovi dvorca. Posebno zanimljivo je noćno gađanje kada će se maketa dvorca gađati vatrenim kuglama. Također će u vojnom logoru biti postavljena pokazna srednjovjekovna kuhinja u kojoj će se kuhati jela iz tog vremena."²³

Druga vrsta kostimirane inscenacije i prezentacije od važnosti za razumijevanje opaženih kulturnih pojava nije evokacija vezana za konkretni povijesni događaj, već za određeno povijesno razdoblje. Među njima se pripremama i izvedbom ističu one koje uključuju i baratanje replikama povijesnog oružja. U Hrvatskoj je 1995. prva osnovana Udruga rapskih samostrijeličara, potaknuta povijesnom vezom i prijateljstvom između grada Raba i Republike San Marino, odakle su im opremom i savjetima pomogle udruge "Cerna lunghi archi" i "Federazione di balestrieri di San Marino". Slikovit poticaj predstavljalo je gostovanje sanmarinskih strjelica u Rabu 1969. godine. Nastup domaćih samostrijeličara se sastoji od izvođenja samostrijeličarskog turnira, s rapskim povijesnim uzorom iz 1364. Među redovitim nastupima rapske udruge je i sudjelovanje na proslavi državnog praznika Dana nezavisnosti u San Marinu 3. rujna.²⁴ Kako je to predstavljeno u Rabu, proslava ovog državnog praznika u San Marinu ima oblik kostimiranog oživljavanja povijesnog događaja:

²¹ "Godišnja skupština TZ Grada Korčule", s internetskog portala vijesti.hrt.hr na dan 22. prosinca 2005.

²² "Vitezovi, kovači, djeve i coprnice na jedan dan oživjeli povijest", Vjesnik, 3. ožujka 2008. Navedene su riječi Mladena Houške iz "Zelingradskih vitezova".

²³ "Vitezovi protiv Turaka", Nacional 19. svibnja 2007.

²⁴ "Samostreličari slave desetu obljetnicu", Novi list 11. ožujka 2005.

"*Obranom slobode* prikazali su srednjovjekovni način obrane San Marina koji se uvijek oslanjao na vlastiti narod, odnosno građane. Znak opasnosti od napadača i poziv na obranu u 14. stoljeću bila je zvonjava zvona prvog gradskog tornja u San Marinu i paljenje vatre na vrhu Monte Titana. Na rapskom gradskom trgu "Lunghi archi" su izveli nekoliko srednjovjekovnih tradicionalnih plesova poput Ronde i Quadriglie, te su prikazali obranu svoga grada u kojoj su sudjelovale i žene noseći strelice koje su u borbi iz lukova ispalili muški članovi udruge. Sve su strijele ispaljene u jednu metu, koju su nakon *Obrane slobode* uz zvukove bubnjeva pronijeli gradskim ulicama na oduševljenje brojnih turista i gostiju."²⁵

Udruga je tijekom prvih 10 godina u Rabu nastupila 78 puta, a 42 puta izvan njega.²⁶ Rapska priprema 1995. vrlo je zanimljiva jer je kostimiranje pripremljeno na temelju posebno naručenog etnološkog elaborata dr. sc. Jelke Radauš-Ribarić pod naslovom "Tradicijska odjeća dalmatinskog područja", koji je u rukopisu pohranjen u upravi Grada Raba.²⁷ Na desetu obljetnicu Udruga je objavila knjigu prof. Ive Barića "Rapske viteške igre 1364." s rezultatima povjesničarskog istraživanja arhivskih zapisa.²⁸ Voditelj "Rapskih viteških igara" Udruge rapskih samostrijeličara ujedno je i voditelj trodnevne "Rapske fjere" koja se od 2002. otvara na dan sv. Jakova. Ova je kostimirana svečanost iduće godine okupila 309 kostimiranih sudionika i 6 udruga, predstavivši 51 radionicu.²⁹ "Rapsku fjeru" je Ministarstvo turizma kao najbolju kulturno-povijesnu manifestaciju 2004. godine nagradilo "Plavim cvijetom". Osvrćući se tim povodom na atrakciju, novinarka je zaključila:

"Mnoge se stvari moraju poklopiti da bi jedna turistička manifestacija u današnje vrijeme žestoke konkurencije na tržištu, doživjela uspjeh poput »Rapske fjere« koja osim *prirodne, autentične* (kurziv, J. K.) srednjovjekovne pozornice, ima i svoju jaku logistiku i sudionike kojima je osnovni motiv sudjelovanja prezentacija svoga otoka i njegove bogate prošlosti u najboljem svjetlu."³⁰

Inscenacija kostimiranog povijesnog zbivanja s uporabom prilagođenih replika oružja se od 2000. godine odvija i u neposrednoj organizaciji Muzeja hrvatskog zagorja. "Srednjovjekovni tabor pod Taborom" se upriličava u srednjovjekovnom dvorcu Velikom Taboru u Desiniću, a asocirani konjanički "Viteški turnir" kod Muzeja seljačkih buna i Dvorca Oršić u Gornjoj Stubici. Atrakcije na ovim priredbama uključuju predstavljanja starih obrta, inscenaciju srednjovjekovnog sajma i vojnog logora, zabavljače, viteške borbe

²⁵ "Srednji vijek San Marina došetao u Rab", Novi list 30. svibnja 2005.

²⁶ Udruga u Rabu svake godine redovito nastupa na Dan Grada, Dan državnosti, blagdan zaštitnika Raba sv. Kristofora 27. srpnja i blagdan Vele Gospe. "Za deseti jubilej viteških igara – himna Ljube Stipišića", Novi list 14. ožujka 2005.

²⁷ Autoričin sažetak u projektnoj databazi znanstveno-istraživačkih projekata Ministarstva znanosti, obrazovanja, prosvjete i športa pod naslovom "Hrvatski narodni običaji u 20. stoljeću", šifra projekta 6-05-124: "Na traženje Općine Rab izradila sam elaborat za opremu adekvatnom stilsko-tradicijskom odjećom dalmatinskog područja grupe rapskih strelčara, koja se uz pomoć zbratimljenog San Marina obnavlja u Rabu kao

tradicijska manifestacija veoma značajna za rapski turizam. Taj rad predala sam organizatorima 23. siječnja 1995. za korištenje kostimografu (gđa. Bourek)."

²⁸ "Za deseti jubilej viteških igara – himna Ljube Stipišića", Novi list 14. ožujka 2005.

²⁹ "Srednji vijek gospodario gradskim ulicama", Novi list 27. srpnja 2003.

³⁰ "Američki turisti zapalili se za Rapsku fjeru", Novi list 9. srpnja 2005. Podnaslov članka je "O uspjehu i vrijednosti ove manifestacije dovoljno govori podatak da gotovo svakodnevno pristižu upiti zainteresiranih sa svih strana, koji bi željeli doći i vidjeti kako se u Rabu živjelo u srednjem vijeku."

mačevima i buzdovanima, te igraonice za djecu i odrasle s gađanjem lukom i strijelom u metu, bacanjem buzdovana u metalni štit, vježbama spretnosti rukovanja bodežom i gađanjem samostrjelom.³¹ U izvedbama sudjeluju i uposlenici Muzeja seljačkih buna.³² I Muzej grada Sv. Ivan Zelina u utvrdi Zelingrad također organizira okupljanje kostimiranih skupina koje oživljavaju prizore iz srednjeg vijeka.³³ "Viteški turnir" se održava i u Sisku, gdje novinska reportaža iz 2006. godine spominje i sudjelovanje sinjskih alkara.³⁴ Od 2007. srednjovjekovni sajam s inscenacijom opsade kaštela priređuje se i kod Staroga grada u Konjščini. Kako je izviješćeno u medijima, u njegovu podrumu tom je prigodom bila postavljena izložba kaširanih crno-bijelih fotografija etnoloških zona Hrvatske iz Etnografskog muzeja u Zagrebu.³⁵ Lipanjski tjedan "Varaždinskih povijesnih svečanosti" uvriježno počinje "Dječjim viteškim turnirom" u ambijentu Staroga grada.³⁶ Arheološka otkrića templarskog karaktera kod Lobora u tom su mjestu potaknula načelnika na osnutak kostimirane skupine templara s prezentacijskim zadatcima.³⁷

TZ Skradina se u proljeće 2005. odazvala na redoviti natječaj kojim tvrtka INA podupire neprofitna poduzimanja s prijedlogom kostimiranja povorke Pavla Šubića koja bi priredila turističku svečanost na arheološkom lokalitetu obnovljene kule Turina nad gradom i na ranijim projektom za posjet prilagođene Bribirske glavice u susjedstvu Skradina, ali na natječaju nisu uspjeli.³⁸ U isto je vrijeme Ekološka udruga "Krka", koja u okolici grada u rujnu priređuje i FRK ("Festival ruralne kulture"), najavila odazivanje na natječaj kojim bi se namakla sredstva za kostimiranje vodiča po kninskoj tvrđavi. Kostimiranje asocirano kninskoj tvrđavi potom je priredio KUD "Kralj Zvonimir".³⁹ Vrlo je zanimljivo

³¹ Dio "Srednjovjekovnog sajma" su bile i demonstracije obrta. To su 2006. bili: kovač, tkalja, knjigovezac, kaligraf, košaraš i lončar. "Gotove pripreme za ovogodišnji Viteški turnir", Večernji list 30. svibnja 2006. I pored nesklonog vremena okupilo se više od 2000 znatiželjnika (iz osobne komunikacije s posjetiteljicom, kolegicom Jasenom Lulić-Štović, 1. lipnja 2006.).

³² "Zlatkomirt Medo IV., iz stubičke družbe Vitezova zlatnog kaleža, zaposlenik Muzeja seljačkih buna u Gornjoj Stubici...", u članku: "Oživjela viteška prošlost", Vjesnik 21. svibnja 2007.

³³ "U Zelingradu oživljen srednji vijek", Vjesnik 29. prosinca 2007.

³⁴ "Organizatori su u završnici upriličili i dječji viteški turnir, dok su Šime Strikoman i Igor Mirković snimili milenijsku fotografiju "Tisuću sisačkih vitezova". Gledateljstvo je oduševljeno pratilo ansambl HNK iz Osijeka, koji je izvodio arije iz opere Ivana pl. Zajca "Nikola Šubić Zrinski". U svečanome mimohodu pripadnika povijesne Gradske straže, paževa, štitonoša i konjanika prvi su put sudjelovali i sinjski alkari, dok je završetak turnira uljepšao nezaboravan pretponoćni vatromet." Iz članka: "Podno kula Staroga grada završen četvrti Sisački viteški turnir", Večernji list 18. lipnja 2006.

³⁵ "Srednjovjekovna fešta u Konjščini", HINA 4. kolovoza 2007.

³⁶ "Započinju 13. Varaždinske povijesne svečanosti", Večernji list 6. lipnja 2006.

³⁷ "U budućnosti će se nabaviti viteške odore i ljudi koji će za to biti educirani dočekivat će turiste i namjernike, te im pričati i voditi ih kroz loborske povijesne i prirodne znamenitosti... Jedna od sekcija bit će i kuburaši, budući da su na tom prostoru obitavali grofovi Keglevići, koji su imali poznatu kuburašku gardu." Iz novinskog članka "Loborci: Bit ćemo templari, Templari: Bit ćete cirkusanti", Jutarnji list 19. veljače 2007.

³⁸ Iz osobne komunikacije s voditeljicom ureda TZ Karmen Španjol-Bičanić, 1. veljače 2007.

³⁹ "Zvonimirovi dani, projekt KUD-a "Kralj Zvonimir", nova turistička i kulturna manifestacija u gradu Kninu: Dana, 19. veljače 2008. godine u gradskoj vijećnici grada Knina održan je prvi informativni sastanak za obilježavanje „Zvonimirovih dana“. „Zvonimirovi dani“, dani su posvećeni kralju Zvonimiru. Program traje 3 dana u kojima će se izmjenjivati razni sadržaji posvećeni hrvatskom kralju Zvonimiru i sve što je s njim u vezi. Događanja će se odvijati na kninskoj tvrđavi." Nacrt programa prva je predstavila pokretačica "Zvonimirovih dana" i članica folklornog KUD "Kralj Zvonimir" Nada Hrzić; nadahrzic.blogspot.com/2008/02/zvonimirovi-dani-projekt-kud-kralj.html, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008. Na istom blogu najavljen je i mjuzikl "Kralj Zvonimir", koji je za školsku djecu na kombinaciji standardnog i arhaiziranog hrvatskog jezika napisao kninski književnik Ante Nadomir Tadić Šutra.

da "Zvonimirovi dani" nastaju u krilu gradske folklorne skupine koju pod imenom istog kralja sačinjavaju današnji stanovnici grada, doseljenici iz mnogih mjesta izvan Knina.⁴⁰ U istoj je skupini u ožujku 2005. potaknuta izrada narodnih nošnji za folklornu i pjevačku sekciju,⁴¹ a izradu nošnje za nastupe tada je najavila i muška klapa iz Knina.⁴²

KOSTIMIRANJA ORUŽNIKA I POSTROJBI

Donekle se razlikuju kostimiranja oponašanih povijesnih vojnih straža i postrojbi. U Dubrovniku je Turistička zajednica koncem lipnja 2004. godine honorirala nekoliko studenata⁴³ da u posuđenim kazališnim kostimima i rekvizitima srednjovjekovnih vojnika poziraju kod visećih pokretnih drvenih mostova na Vratima od Pila i Vratima od Ploča.⁴⁴ Do iduće je godine pripremljena koreografirana "izmjena gradske straže", a osim ljetnih kostima su radi vansezonskih protokolarnih nastupa skrojeni i zimski. Kostime je izradila dubrovačka kazališna kostimografkinja.⁴⁵

"Kreirala ih je poznata kostimografkinja Danica Dedijer kojoj su arhivski materijali poslužili kao ideja vodilja, *no cilj nije bio kopirati* (kurziv, J. K.) neke od odora koje su se nosile u vrijeme Dubrovačke Republike. Tako je nastala *stilizirana odora* (kurziv, J. K.) Gradske straže, s time što su kostimi izrađeni u ljetnoj i zimskoj varijanti."⁴⁶

U Dubrovniku to nije jedina kostimirana atrakcija. "Dubrovački trombunjeri" se ističu tradicijom starom tri stoljeća.⁴⁷ "Gradska straža" je bila potaknuta i jednotjednim "Povijesnim sajmom srednjovjekovne tržnice" koji na Boškovićevoj poljani od 2003. godine upriličuje tada osnovana udruga "Ragusevm".⁴⁸ Članovi udruge svojim kostimiranjem evociraju aristokratski stalež iz renesansnog razdoblja dubrovačke nezavisnosti.

⁴⁰ U gradskoj župi su do 2002. godine evidentirana naseljavanja vjernika iz 118 različitih župa, uglavnom iz Bosne i Hercegovine. Podatak iz osobne komunikacije za koji zahvaljujem gospođi Anđeli Jurčević, lipanj 2003.

⁴¹ "Kninjanka", Šibenski list 18. ožujka 2005.

⁴² "Čalma", Šibenski list 4. veljače 2005.

⁴³ "Kad smo krenuli s ovim projektom, jedva smo uspjeli naći mladiće koji će po nekoliko sati stajati na vratima Grada, jer je mnogima od njih bilo neugodno, tako da većina njih niti nije iz Dubrovnika." Iz članka: "Počasnu stražu svaku noć zalijevaju vodom" (zbog bubnjara s turističkim obavijestima iz pratnje kostimiranih stražara), Jutarnji list 1. lipnja 2006.

⁴⁴ "Gradska straža oduševila turiste", Novi list 1. srpnja 2004.

⁴⁵ "Nove odore za gradsku stražu", Slobodna Dalmacija 5. svibnja 2005. i "Dubrovačka novost na pragu turističke sezone", Novi list 24. svibnja 2005.

⁴⁶ "Gradski stražari u novim odorama", Slobodna Dalmacija 24. svibnja 2005.

⁴⁷ "Oni su članovi Saveza povijesnih postrojbi Hrvatske vojske, od kojih su najstariji Dubrovački

trombunjeri - 300 godina. Varaždinski purgari osnovani su prije 253 godine, a najmlađa je Zrinska garda Čakovec." U članku se očito miješaju godine povijesnih povoda i godine osnutaka udruga: "Varaždinski purgari domaćini povijesnim hrvatskim postrojbama", Vjesnik 29. rujna 2003.

⁴⁸ Opisani su i "turisti koji su s radošću isprobavali raznolike igre koje se pružaju na Boškovićevoj poljani, ali i uživali u predstavama, nastupima renesansnih glazbenika i plesača. Osobito je zanimljivo bilo gledati večernji defile renesansnih i srednjovjekovnih vitezova, gospara, plemstva i žonglera Stradunom (...). Ovakva vrsta manifestacije apsolutna je novost u Hrvatskoj, ali u Europi je uobičajeni dio turističke ponude i posebno se posljednjih desetak godina proširila područjem srednje Europe." Iz novinskog članka: "Dubrovnik privlači povijesne skupine", Slobodna Dalmacija 30. lipnja 2003. Godinu dana kasnije "... svakog dana od 11 do 21 sat će se na Boškovićevoj poljani održavati zanimljiv program predstavljanja starih zanata, tradicionalnih unikatnih proizvoda i rukotvorina, natjecanje u gađanju iz luka, koncerti srednjovjekovne i renesansne glazbe, predstave s povijesnom tematikom i renesansni plesovi, dok

"Uz ritam bubnjeva i pjesmu Renesansnog zbora "Vatroslav Lisinski" s karake su se iskrcali sudionici Povijesnog festivala, *odjeveni u izvorne kostime probujalih vremena* (kurziv, J. K.), izazvavši veliku pozornost okupljenih prolaznika i turista (...) Organizatori iz dubrovačke Renesansne udruge "Ragvsevm" trude se svake godine produljiti trajanje Povijesnog festivala i upotpuniti ga brojnim događanjima. Tako će na Boškovićevoj poljani sve vrijeme trajanja Festivala biti postavljena srednjovjekovna tržnica na kojoj će posjetitelji *u izvornoj scenografiji podignutih šatora* (kurziv, J. K.) moći uživati u predstavljanju starih zanata i ručnih radova, streličarskim turnirima, kovanju starog novca i brojnim drugim zanimljivostima."⁴⁹

Među ovakvim skupinama napose se ističu one koje predstavljaju stvarne povijesne postrojbe ili fiktionalne postrojbe kostimirane i opremljene da bi dočarale određeno povijesno vrijeme. Osobitost je ovakvih okupljanja da zatječemo i ona koja svoje korijene okupljanja vuku iz postrojbi sudjelujućih u Domovinskom ratu. "Karlovačka građanska garda" je inscenirana povijesna postrojba koja je u povijesti nastala 1765./66. godine, a okupljena na podstrek pripadnika 110. brigade HV 1996. godine.⁵⁰ U Gospiću se dvostruka evokacija stopila u nazivu kostimirane postrojbe "Gradska garda Vukovi", koju čine prijašnji vojnici 9. gardijske brigade HV a po kostimiranom uzoru Gospićke pukovnije iz 1762. godine. Gardisti su prvi put nastupili prigodom obilježavanja 12. obljetnice oslobođenja Medačkog džepa.⁵¹ U Varaždinu postoji "Varaždinska građanska garda" koja evocira građansku postrojbu ustanovljenu 1750.⁵²

U Čakovcu je 2001. osnovana Građanska udruga "Zrinska garda Čakovec" s prvim kostimiranim nastupom održanim nakon dvije godine,⁵³ a 2007. godine joj se u Vrbovcu pripremao osnutak ogranka.⁵⁴ Ljeti se u Čakovcu kontinuirano izvode "Dani Zrinskih i Porcijunkule".⁵⁵ Kostimirana postrojba iz "Zrinske garde" evocira razdoblje feudalne vlasti Zrinskih u Čakovcu i Međimurju od 1546. do 1671. Odore su kostimografkinje HNK Ika Škomrlj i Dijana Bourek izradile "na temelju povijesnih spisa (...) sličnu onima kakve su nosili Zrinski". Neposredni povod kostimiranje ove družine, koju prati i polaganje prisege i uvriježeni zborni poklič, opisan je ovim riječima:

će se misa na latinskom jeziku upriličiti u crkvi sv. Ignacija. Pojava kostimiranih sudionika sajma na glavnoj ulici Stradunu pobudila je veliko zanimanje građana i turista." Iz novinskog članka: "Srednjovjekovna tržnica u Dubrovniku", Novi list 2. srpnja 2004. U novijoj izvedbi povijesnog sajma "sudionici [su] predstavili stare zanate, a posjetiteljima ponudili upotrebne predmete, rukotvorine i unikate izrađene na tradicionalan način. Posjetitelji sajma, koji izgledom štandova i šatora te povijesnim kostimima u koje su odjeveni sudionici podsjeća na prošla vremena, mogu se okušati i u streličarstvu te isprobati kako se nekada koristio buzdovan. Večernji dio programa predviđa koncerte renesansne glazbe, predstave s povijesnom tematikom, borbeno-scenska mačevanja, plesove s vatrom te streličarski turnir." Iz novinskog članka: "Renesansne vještine osvojile Dubrovnik", Slobodna Dalmacija 24. lipnja 2007.

⁴⁹ "Plovidba karakom u renesansu", Slobodna Dalmacija 24. lipnja 2005.

⁵⁰ "Počasni plotuni na obali rijeke Kupe", Večernji list 25. lipnja 2006.

⁵¹ "Vukovi – novi simbol Gospića", Novi list 12. rujna 2005.

⁵² "Sablje za dočasnike varaždinske građanske garde", podatak s internetskog portala www.varazdin-online.com na dan 20. siječnja 2007. Vijest je potaknuta dogradonačelnikovim uručivanjem sablje dočasniciima ove garde.

⁵³ Navedeno s internetskog odredišta www.varazdinska-garda.com, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁵⁴ "Vrbovec organizira Zrinsku gardu", Vjesnik, 8. veljače 2007. U članku se spominje da "Zrinska garda Čakovec" već ima ogranak u Torontu.

⁵⁵ Godine 2007. priređene su 41. po redu. "Povratak u renesansu prošlost Međimurja", Večernji list 26. srpnja 2007.

"Upravo je Matičin čakovečki ogranak u drugoj polovici devedesetih godina prošlog stoljeća organizirao pohod obilježavanju Sigetske bitke u mađarskom gradiću Szigetu. Oni koji su išli tamo imali su što vidjeti i doživjeti, a bili su ujedno potišteni i posramljeni. Višednevnim svečanostima naši susjedi Mađari slavili su proboj Nikole Zrinskog iz njihove utvrde." ⁵⁶

Posebno je zanimljiva postrojba "Povijesna postrojba Kliški uskoci", koja vrstom oružja i usmjerenošću na narodne nošnje umjesto na povijesne kostime podsjeća na Viteško alkarsko društvo. Potaknuta je prisjećanjima na povijesne događaje iz obrane kliške utvrde i pogibije njenog zapovjednika Petra Kružića 1537. godine. Kostimiranu postrojbu čine dragovoljci Domovinskog rata.⁵⁷ Po narudžbi ove skupine sukno je izrađeno kod tkalje Milke Lukić iz Šibenika, a vezilački je rad naručen u obrtu "Lipa" koji drži Liposava Kuštović iz Prvić Šepurine kod Šibenika.

Ostale novije skupine uključuju Keglevićevu stražu iz Kostela, Trenkove pandure iz Požege, Požešku građansku stražu, Otočke graničare, Vod Hrvatskog sokola iz Osijeka, Turopoljski banderij iz Velike Gorice, Udrugu vitezova zelingradskih, Družbu vitezova zlatnog kaleža iz Donje Stubice, Koprivničke mušketire iz Koprivnice, Frankopansku gardu iz Ogulina, Husarsku gardu Varaždinske županije, Karlovačke građanske garde, Rudarsku četu iz Ivanca, Serđane iz Županje, Sokolsku gardu iz Vinkovaca, Postrojbu Poljičke Republike i Povijesnu postrojbu iz Visa. Osim ovih, članice "Saveza povijesnih postrojbi Hrvatske vojske", udruge koja je 2001. osnovana u Požegi, su i skupine poput udruga kuburaša koje po običaju prate navade Velikog tjedna (npr. Udruga kuburaša "Barun Hellenbach" iz Marije Bistrice, Udruga "Složna kubura" iz Pregrade, Klub Kostelska pištola, Desiničke kubure, Kuburaško društvo "Gromovnik" iz Bestovja, Kuburaška udruga Sveti Juraj iz Hlevnice, Kuburaško društvo Leopold Mandić) i druge poznatije folklorne skupine asocirane oružjem (Viteški red kumpanija iz Korčule, Viteško alkarsko društvo Sinjska alka).⁵⁸ Kostimirane postrojbe u Europi imaju dva renesansna i jedan romantičarski uzor: švicarsku gardu iz Vatikana (osnovanu 1506.),⁵⁹ čuvare londonske kule (XV. st.) i grčku predsjedničku gardu Evzones pred Grobom neznanog vojnika u Ateni (po predlošku iz 1821.).⁶⁰

⁵⁶ Podatak s internetskog odredišta www.zrinska-garda.hr, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁵⁷ "Svečani mimohod Kliških uskoka", Vjesnik 5. veljače 2007.

⁵⁸ Niz udruga je naveden u priopćenju Vojnog ordinarijata RH povodom 15. hodočašća Hrvatske vojske i Policije u Mariju Bisticu 7. listopada 2007. (priopćenje od 4. listopada s internetskog portala vijeti.hrt.hr). Povijesne postrojbe su u povorci slijedile za gardistima 2. gardijske brigade i pripadnicima Specijalne policije koji su nosili više od dvije stotine ratnih zastava iz Domovinskog rata, te za vodom pripadnika HV iz sadašnje vojne misije u Afganistanu.

⁵⁹ Današnje svečane odore je 1914. kreirao tadašnji zapovjednik Jules Reponde, nadahnivši se Rafaelovim djelima. Plava i žuta boja su umetnute na zahtjev pape Klementa VII., dok je papa Lav X. dodao crvenu.

⁶⁰ Počasni stražari su odjeveni u narodnu nošnju planinskog središnjeg i južnog dijela zemlje s prepoznatljivom bijelom fustanelom. Ovakva je nošnja deklarirana uspomena na odjeću pobunjenika (armotoloi, klephtes) iz vremena nastanka moderne grčke republike 1821.-1834. godine, pa se 300 nabora fustanele tumači kao simbol 300 godina pod turskom vlašću. Nošnju je u državni protokol uveo bavarski princ Otto koji je nakon dolaska sa svojim plaćenicima 1833. postao prvim grčkim kraljem, a kao takav se i portretirao odjeven u fustanelu (npr. na otiscima engleskog slikara A. H. Paynea iz 1850-tih). Prizivanje velikih sila u borbi za nezavisnost u Grčkoj (slično kao i u Srbiji, Rumunjskoj ili Bugarskoj onoga vremena) se zbivala u političkoj raspravi između stranaka i pokreta zvanog "autochtones" i "heterochtones", a kralj Otto I. je u izumljenom državnom protokolu primijenio obrazac koji je već primijenjivan u

KOSTIMIRANJE PO ANTIČKIM UZORIMA

Kostimiranu atrakciju "Dani Andautonije" u tom arheološkom parku priređuje Arheološki muzej iz Zagreba.⁶¹ Kao gradska svečanost koja evocira antiku splitska TZ od 2005. koncem srpnja priređuje "Noći Dioklecijana", s jednostavnim odijevanjem mnogih sudionika i šarolikim programom koji ne isključuje ni klapsko pjevanje, folklorne skupine, mažoretkinje, srednjovjekovno kostimirane skupine ili komičku falkušu.⁶² Tvrtka "Uzor" je antičku tuniku i togu otprve ponudila kao "opravu" u ambalaži s oznakama ove svečanosti, a dizajnerica je kroj pojednostavnila i za elementarni krojni naputak u novinama. Odjenutima makar u plahte otvoren je ulaz na večeru za "Dioklecijanovim stolom" u podrumima palače.⁶³ Druge godine liku antičkog cara pridodan je i srednjovjekovni lik svećenika Tome Nigera.⁶⁴ Treće godine je svečanost obogaćena nastupom talijanske skupine "Storico Romano" s inscenacijama legionarskih vježbi i gladijatorskih borbi, a procijenjen je dolazak oko 40 000 posjetitelja koje je na raznim mjestima uz Rivu zabavljalo 140 izvođača.⁶⁵ Oživljeni interes za antiku u Splitu je pomogao i nastupu udruga "Gaz" iz Trilja, koja je na osnovi prikaza s nadgrobne ploče iz Garduna rekonstruirala loptačku igru.⁶⁶ Na pobliže praćenom sjevernodalmatinskom području je na arheološkom lokalitetu Asseria u Benkovcu gradska Turistička zajednica najavila prisutnost "kostimiranog osoblja koje bi sudjelovalo u prezentaciji povijesnog lokaliteta".⁶⁷

PROCESI AUTENTIFICIRANJA PROŠLOSTI

U Šibeniku je prvu ideju kostimirane inscenacije srednjovjekovnog ambijenta 2003. predstavio g. Goran Žonja, poduzetnik šibenskih korijena iz zagrebačke tvrtke Ekotours. U poslovnoj viziji ove tvrtke radilo bi se o nautičkom sajmu na mjestu uklonjene Tvornice elektroda i ferolegura koja je uz obalu imala operativno pristanište, s kostimiranim domaćinima u prezentaciji brodograditeljske baštine. Ideja nije ostvarena.⁶⁸ Na poticaj

svečanostima bavarskog kraljevskog dvora. Na taj način je romantičarski kulturni obrazac izvezen u jugoistočnu Europu, da bi se vratio senzibilizirati javno mnijenje posredstvom Byronovih pjesama ili Evansovih putopisa (Mazower, 2000: 43 i 89).

⁶¹ "Kruha i igara", Vjesnik, 24. travnja 2006.

⁶² "Rimska borbeno kola s carom ući će u Palaču", Jutarnji list 28. srpnja 2006. "Namjera nam je napraviti novi turistički brand i stvoriti novu ljetnu feštu grada Splita, koja će postati tradicionalna, rekao je producent manifestacije Tonči Šundov", iz članka "Dioklecijanov šušur po gradu", Slobodna Dalmacija 20. srpnja 2005.

⁶³ "Buduću da se za kreatorski čin, na žalost, ne možemo inspirirati u Etnografskom muzeju, dizajnerica poručuje da se korisni savjeti mogu pronaći na Uzorovoj web stranici, na adresi www.uzor-st.hr", navedeno iz novinskog članka "Do toge i tunike i uz malo muke", Slobodna Dalmacija 21. srpnja 2005. Treće godine ove svečanosti se prodalo više od 500 toga, možda zbog kostimiranog pristupa na večeru. Po članku: "Tisuće plebejaca

došle se pokloniti svom caru", Slobodna Dalmacija 29. srpnja 2007.

⁶⁴ "U Noći Dioklecijana samo carska gozba", Jutarnji list 30. srpnja 2006.

⁶⁵ "Tisuće plebejaca došle se pokloniti svom caru", Slobodna Dalmacija 29. srpnja 2007.

⁶⁶ "Rimljani tukli Delmate pred carevim očima", Slobodna Dalmacija, 13. svibnja 2007.

⁶⁷ "Kako kaže direktor Turističke zajednice grada Benkovca, Hrvoje Šestan, gotovo svi putevi na južni Jadran prolaze kroz Benkovac, stoga je za Benkovčane nužno osmisliti turistički sadržaj koji će turiste privoljeti da na svom putu iziđu iz autobusa i zaustave se u njihovom gradu. Cilj nam je pridobiti hotele i turističke agencije da Benkovac stave na kartu turističkih destinacija", iz članka: "Izrada povijesnih kostima rimskih vojnika", "Elektronički newsletter kulturnog turizma HTZ" iz lipnja 2007.

⁶⁸ Podatak iz osobne komunikacije u Muzeju s g. Žonjom, ožujak 2003.

Ureda za gospodarstvo Uprave Grada Šibenika 10. ožujka 2005. osnovano je 11-člano "Povjerenstvo za pripremu i organizaciju fešte Srednjovjekovni šibenski sajam" s predstavnicima upravnih, kulturnih, obrtničkih i turističkih organizacija. Praktične radnje su vođene iz Uprave Grada, gradske Turističke zajednice i gradskog Udruženja obrtnika. Pred Srednjovjekovni sajam 2006. na inicijativu Uprave Grada Šibenika kostimiranoj je povorci pridružena i kostimirana povijesna gradska straža, sastavljena od članova šibenskih udruga branitelja iz Domovinskog rata. Ovim je sudionicima po povjesničarskim naputcima u radionici brodomontne tvrtke izrađeno i oružje: helebarde, samostrijeli i grudobranske (krupne tvrđavne) arkebuze. Kostimiranja su načelno ciljala na vrijeme u kojem se izgrađivala katedrala, s periodom uposlenosti Jurja Dalmatinca kao kronološkim okvirom koji je omogućavao kostimirani nastup glumca u ulozi slavnog kipara, na samoj katedrali potpisanog kao njen arhitekt.

Po navedenim se primjerima može razabrati da su opisane nove vrste kostimiranja bile potaknute stranim uzorima poput kostimiranih počasnih straži ili gostovanjem kostimirane samostrijeličarske udruge u protokolarnom gradu-prijatelju. Respekt prema kostimiranim postrojbama, uključivo i s koreografiranim inscenacijama poput izmjene straže, bio je osnažen institucionaliziranim tradicijama poput Alke čiji su članovi sudjelovali i na najvažnijim vojnim mimohodima, poput tzv. podešalona povijesnih postrojbi na svibanjskom mimohodu u Zagrebu 30. svibnja 1995.⁶⁹ Vjerojatno je važno jamstvo javnom dignitetu inscenacija oružničkih povijesnih kostimiranja pružilo ustrojavanje kostimirane postrojbe 1990. godine koja je sudjelovala na postrojavanju Zbora narodne garde na stadionu NK "Zagreb" 28. svibnja 1991., kasnije s paradnom izmjenom straže pred Banskim dvorima na Markovu trgu u Zagrebu. Kako je kasnije opisano, svečani pokreti straže su koreografirani po naputku baletnog redatelja Milka Šparembleka,⁷⁰ a kazališna je kostimografkinja Ika Škomrlj kostime kreirala po više povijesnih predložaka:

"Nabavili smo razne knjige i počeli ih proučavati. Sjećam se sastanka s Tuđmanom u Vili Pongrac kada smo predložili prva rješenja. Bio je tamo i general Špegelj. To je bio vojni obučeni u surku koja je imala boju austrijske vojske iz Prvog svjetskog rata i s kapom koju sam stvorila pod raznim utjecajima. Tuđman je odmah rekao da to nije ta kapa i da izgleda previše turski, a ja sam mu odgovorila da su to nosili naši graničari iz 15. stoljeća. Nije mu se sviđalo ni što je surka plave boje. Sva sam se bila prestrašila: Tuđman je bio u pravu oko boje, hrvatska boja kroz povijest je crvena, a ne plava. Po

⁶⁹ To je, nakon postrojavanja Zbora narodne garde na stadionu NK "Zagreb" 28. svibnja 1991., vjerojatno najvažniji događaj ove vrste u novijoj hrvatskoj povijesti. U mimohodu su sudjelovali pripadnici hrvatskih povijesnih postrojbi s alkarima kao najbrojnijom skupinom, u tom podešalonu također i s predstavnicima domobranskih i partizanskih postrojbi (jedinih koje nisu nosile ratne zastave). Pred važne vojne akcije mimohod je bio važan zbog pokazivanja javnosti najmodernijeg protuavionskog raketnog oružja čije je prisustvo zasigurno utjecalo na izostajanje zračne podrške pobunjenim snagama u predstojećim borbama. Poruka poslana posredstvom televizijskih ekrana objedinjavala je i crtu povijesnog kontinuiteta i tehnološke osposobljenosti, obje u kompleksnom

iskazivanju prava na suverenitet i njegovo nesporenje. Po reportaži naslovljenoj kao "One man show" s internetskog portala vijesti Alternativna informativna mreža (www.aimpress.ch) na dan 3. lipnja 1995., datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁷⁰ U dijelu hrvatske javnosti ta se svečana izmjena straže pamti kao metafora ceremonijalnog zastranjivanja: "'Apsurdno je da netko 2008. nasilno utjeruje identitet Hrvatske. Ona je to što jest, članica Vijeća sigurnosti UN-a, priznata prije 16 godina. Ovo sliči na Tuđmanove baletane s Markova trga' - kažu na javnoj televiziji." Navedeno iz novinskog članka "Hoću 'Moju domovinu' i vatromet, pa nek Srbi vide", Jutarnji list 14. svibnja 2008.

tome se razlikovala se od Turaka, koji su bili zeleni i plavi. Teške sam volje prihvatila crvenu boju jer podsjeća na komunizam."⁷¹

Hobistički i rekreativni interes ovdje nije imao podstreke poput onih iz godina stvaranja širokog društvenog zanimanja za kostimirane inscenacije povijesnih razdoblja, gdje su kostimirana okupljanja poznata kao "*themed events*" gajena u kulturi dokolice i često među kreativnim hobistima zanimanima i za znanstvenu fantastiku.⁷² Slijedeći primjer s Markova trga, na promatranom se terenu srednjovjekovnog kostimiranja, koje uključuje i naoružanu gradsku stražu pred šibenskom katedralom, jedno do drugog može vidjeti paradoksalan odnos odjevnih pojedinosti obnovljenih iz predindustrijske prošlosti: na Meštrovićevu spomeniku iz 1961. lik Jurja Dalmatinca obuven je u stilizirane opanke i terluke ne bi li u napetom vremenu na pola puta između Tršćanske krize 1953. i Osimskih sporazuma 1975. godine katedralni protomajstor bio naglašen kao dijete domaćeg puka,⁷³ dok se pod njim u naše vrijeme na gradski blagdan plješće rekonstruiranoj atrakciji tvrđavne straže iz vremena početka gradnje katedrale – koja je po ustaljenoj politici mletačke vlasti uključivala isključivo strane najamnike ne bi li mletačka uprava za obranu grada pri ruci imala oružanu silu u isti mah pouzdanu i za moguće intervencije unutar samog grada.⁷⁴ Mogli bismo reći da grad o svojoj prošlosti iz XV. st. govori istovremeno dvama nasuprotnim govorima – jedan je još prisutan u nazivu malenog trga u negda težačkom dijelu grada koji se, u skladu s prijašnjom ideološkom paradigmatom tumačenja povijesti, po narodnim prevratnicima iz vremena obrane grada pred Mlečanima 1412. godine zove Trgom pučkih kapetana, dok ulicama kroči službena atrakcija mletačke vojne straže s oružjem rekonstruiranim iz tvrđavnog popisa 1441., po svoj prilici onih vojnika koji su te opONENTE i smicali. Isti sadržaj iz prošlosti u dvije prilike protumačen je na dva nasuprotna načina, prepoznatljivima po rekonstruiranim odjevnim inventarima, i svaki u potrebama svojeg vremena. Bez mnogo nagađanja mogli bismo pretpostaviti kako bi Gradska straža iz 2006., u vrijeme postavljanja Meštrovićeva spomenika, bila prokazana kao povlađivanje talijanskom presizanju, dok bi danas glumac u odjeći ponovljenoj sa spomenika među drugim kostimiranim predstavljacima tog vremena bio izuzetak jer inače nitko nije obuven u opanke iako ih Stošić iz šibenskih listina XV. st. prepoznaje na nogama ne samo težaka i zidara već i redovnika i redovnica.⁷⁵ U današnjoj se ponudi za "re-enactment" i "SCA" iz

⁷¹ "Jedini trenutak kada sam pomislila da ću napustiti kazalište bilo je kada sam se počela baviti odorama hrvatske vojske. Tuđman je želio napraviti institut koji bi okupio ljude raznih profila koji bi se bavili poviješću. Bila sam spremna napustiti kazalište zbog rada u tom povijesnom institutu. No, nije došlo do stvaranja tog povijesnog instituta pa ja nisam napustila kazalište", navedeno iz novinskog intervjua: "Ika Škomrlj - 50 godina rada kreatorice čarobnih kostima", Nacional 1. svibnja 2006.

⁷² Dio poruke pod naslovom "1968 SCA views of medieval clothing" s internetskog raspravišta "Historical costume mailing list" od autorice po imenu Carolyn Kayta Barrows (kayta@frys.com) na dan 5. rujna 2005.

⁷³ U vrijeme obnove u ratu porušene gradske Vijećnice, koja se nalazi iza ugla do samog spomenika, nisu obnovljeni latinski natpisi na gornjem ukrasnom vijencu. Fragmenti stare vijećnice s dijelovima ovih natpisa danas se mogu vidjeti

u okolici, korišteni kao improvizirana kamena sjedala. Obnova se koncem 1940-tih godina zbivala u vrijeme znatnog zatezanja političkih odnosa zbog određivanja pripadnosti Trsta, obaranja američkih aviona nad Slovenijom itd.

⁷⁴ U gradskoj se arhitekturi ova okolnost prepoznaje u dvojnem bedemu koji je utvrđenim stepeništem povezivao utvrdu sv. Mihovila s lukom, prolazu branjivom kako prema vanjskim napadačima tako i prema gradskom stanovništvu.

⁷⁵ Ravnajući se podatcima iz disertacije Naile Ceribašić, na ovaj bismo vremeplovski način mogli spekulirati kako današnje klape (s ustaljenim harmonizacijama i povremenim instrumentalizacijama) na nastupima Seljačke sloge iz 1930-tih ne bi uspjele proći ni izlučni krug jer bi se doimale previše talijaniziranim. I jedan i drugi pokret zanimanja i obnavljanja tradicije svoju je kulturnu praksu oblikovao u skladu s potrebama vlastita vremena.

internetskih dućana fizički smještenih u Poljskoj, Češkoj, Njemačkoj, Italiji i drugdje može naručiti gotova obuća izrađena po srednjovjekovnim likovnim predlošcima gotovo uvijek vezanima za plemićki život.⁷⁶

Zašto se povijest mijenja, naslov je i poglavlja iz analize prezentacijskih programa "Kolonijalnog Williamsburga" u kojem je ponuđen konstruktivistički odgovor.⁷⁷ Od početaka iz 1930-tih do danas Handler i Gable su na tom mjestu konstatali četiri interpretacijske paradigme, od revivalističkog tumačenja kolonijalnog razdoblja prije 2.svjetskog rata, preko hladnoratovske paradigme iz 1950-tih, koncepta šest predindustrijskih atrakcija iz 1960-tih (s prezentacijama posvećenim npr. individualnim slobodama i povijesnoj kulturi prosvjeda), i socijalno-historijskog pristupa iz 1980-tih koji je uveo mjesta za npr. prezentacije društvene prisutnosti Afroamerikanaca (Handler i Gable, 1997:61).⁷⁸ Percepcija takvih susljednih pogleda na istu prošlost respektira se, kako u službenim izdanjima ustanove tako i u samim prezentacijama, pa vodič pred posjetiteljima rekonstruirani vrt više ne predstavlja kao kolonijalni vrt već kao vrt iz kolonijalnog revivala, tj. doslovnim riječima da je to "u osnovi, shvaćanje iz 1930-tih kako je mogao izgledati vrt kolonijalnog vremena" (Handler i Gable, 1997: 62).

PROFILIRANJE AUTENTIČNOSTI ZA NOVE DRUŠTVENE I EKONOMSKE POTREBE

Iz pobliže istraživaniog sjevernodalmatinskog područja te ilustracija i analogija iz drugih dijelova Hrvatske mogu se uočiti neka zajednička obilježja. Opisani novi načini povijesnih kostimiranja imaju svrhu izgradnje "turističkog proizvoda" odn. "turističkog branda", oni time imaju svoje mjesto u lokalnoj ekonomiji. Kostimirane povijesne inscenacije često se zbivaju na početku ili na kraju turističke sezone, njima se naglašava početak sezone osobita vida privrjeđivanja ili se na takav način produžuje turistička sezona. Primjer iz Šibenika pokazuje kako je sajmovanje s trodnevnog kalendarskog povijesnog predloška, koji se podudara s onima iz Raba (25., 26. i 27. VII.), po napatku Turističke zajednice već u prvoj prigodi pomaknut na kalendarsnu prigodu s konca rujna.⁷⁹ I uopće je sezonsko terminiranje

⁷⁶ Popularan internetski naputak za ovakve primjene je stranica "Footwear of the Middle Ages" koju je I. Marc Carlson otvorio na adresi <http://www.pbm.com/~lindahl/carlson/shoehome.htm> (datum zadnjeg posjeta 18. rujna 1997.), a danas na <http://www.personal.utulsa.edu/~marc-carlson/shoe/shoehome.htm>, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁷⁷ Ujedno je to i tema vjerojatno najpoznatije šale pripisane Radio Erevanu: na pitanje slušatelja mogu li s radija proricati budućnost, voditelj je odvratio da to ne predstavlja nikakvu teškoću, već da problemi nastupaju s prošlošću – mijenja se svakog dana.

⁷⁸ Analogiju hladnoratovske i liberalne interpretacije srednjovjekovlja na igranom filmu (vidi u: Aberth, 2003). Ovaj medievist u uvodu citira opore riječi filmskog povjesničara Pierrea Sorlina da nam "filmovi govore sve što trebamo znati o stavovima njihovih proizvođača, i ništa više" (Aberth, 2003: X). Kostimografije igranih filmova predstavljaju

jedan od najčešćih predložaka krojačkih praksi za sudjelovanja u inscenacijama povijesnih epoha, a unutar te industrije su determinirane oponašanjima individualnih rješenja po volji filmskih zvijezda (Hollander, 1988: 304 i 310).

⁷⁹ "Kada smo odlučivali o datumu održavanja te manifestacije, glavni cilj nam je bio produženje turističke sezone. Držim da smo pogodili, jer su kapaciteti šibenskih hotelskih kuća popunjeni sve do sredine listopada. Ne vidim razloga da tako ne bude i idućih godina – kazao je dogradonačelnik Tomislav Ninić", navedeno iz novinskog članka "Jednodnevni povratak u srednji vijek", s podnaslovom "Premda je bilo prijedloga da se Sajam u srednjovjekovnom Šibeniku organizira od 25. do 27. srpnja, odlučeno je da će se i idućih godina ta spektakularna priredba, koja bi trebala postati još jedan šibenski turistički brand, održavati prve subote nakon blagdana zaštitnika grada sv. Mihovila 29. rujna", Slobodna Dalmacija 15. rujna 2005.

svečanosti kojima bi se posjetiteljima predstavila kulturna baština domaćina, za turističke stručnjake osjetljiva točka jer je vrijeme od druge polovice lipnja do konca kolovoza ujedno i ono koje je relativno najrjeđe popunjeno narodnim svetkovinama.⁸⁰ U pojedinim obalnim turističkim mjestima iz takve su se potrebe iznalaženja baštinski ukorijenjenih svečanosti znali priređivati "ljetni karnevali".⁸¹ Na taj način povijesno recentni oblik privrede dobija po svojem radnom kalendaru oblikovane sezonske svečanosti.

Naglašavanje izvornosti, autentičnosti, originalnosti i prirodnosti unutar povijesnog ambijenta priredbi daje naslutiti drugi dio njihova kôda. Stoga vrijedi raščlaniti dominantne pojmove iz takvih konstatacija. "Izvorno" je sinonimno "originalnom", tj. "originalu" je istoznačna riječ "izvornik".⁸² "Autohtonost" može biti autentična i originalna, no tu se ne radi o sinonimiji. Autenticitet je u XVI. st. značio iskrenost, dok u industrijskom i, napose, postindustrijskom društvu (Spooner 1986: 224 i 226) podrazumijeva ovjerovljenost izvornosti uključivo s vjerodostojnošću rekonstrukcije nasuprot kiču, kakvoću originala naspuprot kopiji ili krivotvorini, ili neizmijenjeni arhaizam ili okaminu lišenu tuđih natruha.⁸³ Potonja autentičnost znači nešto istinito i nepodražavajuće nasuprot imitativnog i lažnog (Peterson, 1997: 206-209). Ovakvo leksikografsko raščlanjenje značenja riječi omogućuje da se shvati smisao istovremenog predstavljanja autentičnim i originalnim, iako bi doslovno karakteriziranje originalnim imalo značiti da se tu više ne poseže za autentičnim jer se skovala posve nova forma koja nije bila posve obuhvaćena granicama do tada vjerodostojnih oblika. Originalno se pojavljuje s elementima autentičnog, u našim slučajevima onoga što je u svojem podneblju autohtono i izvorno. Originalnost je u takvim slučajevima inovacija, tj. preslagivanje ili dopunjavanje postojećih sastavnica koje u novoj formi zadržavaju prepoznatljivost tradicije a uključuju i nešto čega u točno takvom obliku ili poretku prije nije bilo (Simmel, 2005: 155-156; Eliot, 1969: 13-23). Među predmetima etnološkog interesa ovakve su promjene posve obične kao kolektivne invencije kakve se skupno pamte kroz samo činjenje (Tschmuck 2006: 183-193). Na njih nitko ne polaže individualna prava, već ulaze među zajednički dijeljene i prakticirane navade (Tschmuck, 2006: 195-204). Susljedno obdržavan, tako prilagođen sadržaj postaje samom tradicijom.

Propitivanja izvornosti, autentičnosti i originalnosti nastala su u okružju masovno proizvedenih industrijskih roba ili serijaliziranih usluga koje su iz tržišnih i profesionalnih razloga uvele pojmove poput "autentičnog" ili "originalnog dizajna" za uratke čiji funkcionalni predšasnici nisu trebali ni poznavali ovakve pojmove jer nisu bili serijski proizvedeni (Benjamin, 1986.). Korisnicima novih proizvoda i usluga su se otvorile mnoge mogućnosti. Kao što je fotografija zamijenila slikani obiteljski portret, tako su i za brojne druge otvoreni pristupi k "novim reprodukcijama" umjesto skupljih unikatnih predložaka iz predindustrijskog vremena (Shwartz, 1996: 17). S potrebom stiliziranja industrijskih proizvoda od oko 1870. popularnim je postao revivalizam, ponavljanje obilježja prijašnjih stilskih razdoblja (Attfield, 2005: 107). U novije su vrijeme povjesničari dizajna,

⁸⁰ "Iza ovih običaja oko ljetnoga solsticija u daljem dijelu godine živo je primjetna praznina ročnih, godišnjih običaja." (Gavazzi, 1988: 110)

⁸¹ Npr. u Senju, Novom Vinodolskom i Makarskoj.

⁸² "Original" ima i značenje osobenosti do zastranjenja: nastran, neobičan, čudan. Riječ je u spisima ustanovljena od XVI. st. *Rječnik hrvatskog*

ili srpskoga jezika, sv. 9, Zagreb: JAZU, 1927., str. 166.

⁸³ Bartol Kačić koristi i oblik "autentik" a Andrija Kačić Miošić "autentikat", v. *Rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika*, sv. 1., Zagreb: JAZU, 1882., str. 121. Analizu ovih pojmova po leksikografskom gradivu v. kod Peterson, 1997: 205-209.

kulturni povjesničari i teoretičari kulture raspravu o tome što je autentično, shvatili kao dekonstrukciju jednog izumljenog koncepta sa zanimljivim raščlanjivanjima pitanja tko ima autoritet odlučivati što je autentično, a što nije. Na takvim društvenim procesima počiva važnost ustanova poput muzeja ili muzeja na otvorenom koji u edukaciji posežu i za kostimiranim tumačenjima povijesti (Phillips, 1997.; Handler i Gable, 1997.).⁸⁴

Iz ovih je razloga je odijevanje također postalo prikladnim sredstvom iskazivanja tehnoloških kapaciteta, kulturnog ili ideološkog programa. Inscenirana kostimiranja u namjeri oponašanja određenih povijesnih epoha u tom su smislu tijekom proteklog desetljeća kao atrakcija zasjenila ranije izvođena scenska ili ceremonijalna kostimiranja u narodnim nošnjama. Dio te promjene bila je polemika disciplinarnog programa etnologije iz krila kulturno-povijesne teorijske škole usmjerene na pitanja geneze i difuzije i posve izvan gabarita funkcionalno-socijalnih raščlambi, te promjene kapaciteta koji su po zasadima iz tog interpretacijskog i kodifikacijskog programa servisirali društvene potrebe (Ceribašić, 2003: 162). Da bismo protumačili relevantne kulturne prakse u Zadru, bit će nam potrebno razumijevanje svih prethodnih primjera. Tu su nam, po postavljenim istraživačkim pitanjima, zanimljiva dva kolektivna kostimirana periodična događanja – jedan koji je s periodičnim izvođenjem otpočeo 2001. i drugi koji je periodično prakticiran do 2004. Prvi relevantni događaj je svečanost "Noć punog miseca" koju priređuje Turistička zajednica, kojem je zadnjom prilikom prisustvovalo 40 tisuća posjetitelja.⁸⁵ Inicijator svečanosti, zadarski scenograf Neno Stojaković, pred prvu je "Noć punog miseca" polaznu zamisao opisao idućim riječima:

"Ideja o Zadru u noći punog Mjeseca rodila se u glavi uvaženog profesora arhitekta Ive Bavčevića, zaljubljenika u svoj grad, koji mi ju je prenio kao nešto što je on u svojoj mladosti doživio posebnim. (...) Osnovna tema je gostima prikazati Zadar kao grad u koji se u prošlom stoljeću stizalo brodicama, na karovima, uz pomoć tovara, a cilj je bio ponuditi građanima ono što se proizvodi u okolnim prostorima."⁸⁶

Jedna iz niza održanih godišnjih svečanosti u novinskom je članku bila predstavljena ovim pojašnjenjem:

"Brojni brodovi iz Kali, Bibinja, Vira, Preka, Kukljice okupirali su rivu oživljujući staru tradiciju Zadra iz doba kad je to bio grad plemića, a otočani su dolazili na rivu prodavati svoje proizvode. U doba punog mjeseca ribari bi se vraćali u porte na odmor i malo zabave, jer se u takvim noćima dizala plima, riba se dizala prema svjetlosti... U srijedu navečer pogašena su sva svjetla, ali se pun mjesec uz svjetla voštanica, ferala i lampijuna s brodova pobrinuo za svjetlo."⁸⁷

⁸⁴ Na tim je zasadima nedavno preminula teoretičarka kulture Judy Attfield ove pojave analizirala u disertaciji iz 1992. i teorijske zaključke donijela u poglavlju svoje knjige pod naslovom "Kontinuitet: autentičnost i proturječna narav reprodukcije", temeljeći ih na istraživanju rada jednog engleskog proizvođača namještaja između 1893. i 1978. godine (Attfield, 2005.). Drugi sličan primjer je analiza nastanka country-glazbe (Peterson, 1997.) kao preusmjeravanje ranije konzumiranih glazbenih praksi uslijed otvaranja novih tehnoloških mogućnosti i dramatičnog

proširenja dohvatnog slušateljstva posredstvom gramofonskih ploča i radija.

⁸⁵ Navedeno iz članka "Sir, janjetina i tunjevina pod punim mjesecom", internetski portal vijesti www.rtl.hr na dan 31. srpnja 2007., datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁸⁶ "Turizam je priča o noći punog Mjeseca, Hitchcocku, ribarima...", Slobodna Dalmacija 24. srpnja 2002.

⁸⁷ "Ploveće konobe u Noći punog miseca", Vjesnik 26. srpnja 2002.

Službeni je organizator ovu svečanost prošle godine najavio na idući način:

"Večer je to koja nas vraća na trenutak u vrijeme kada je Zadar bio grad gospode koji je uživao u sretnoj simbiozi sa svojim priobaljem, otocima i zaleđem. Vrijedni ribari i težaci živjeli su nekoć od trgovine s građanima, a u sadašnjosti, svake godine iznova, Zadrani pozivaju njihove potomke i praunuke da ih barem te večeri podsjetite kako je to nekada bilo. Susret "bodulske i vlaške" kulture na jednom mjestu, jedinstveni mirisi s bogatih stolova, diple i mandolina ukomponirane u glazbu Morskih orgulja! Ugašena javna rasvjeta, ferali i sviće, klape i plesovi, gosti iz drugih krajeva zemlje i gomila nasmijanih, zadovoljnih ljudi ispod jednog velikog mjeseca. (...) Program se uobičajeno odvija na dvije pozornice: klapski program na gatu i folklorni na drugom dijelu Rive u blizini Morskih orgulja."⁸⁸

I inicijalno i aktualno predstavljanje zadarske "Noći punog miseca" predstavljaju je po razdjelnicama komponenti današnjeg zadarskog kulturnog identiteta. To je današnjica prema vremeplovnom, tj. povijesnom vremenu, osvjetljenost električnom rasvjetom prema osvjetljenosti mjesečinom i vatrom, grad prema gradskoj okolini, gospodsko ili plemićko prema pučkom, te za sami izvangradski prostor bodulsko (otočno i obalno) prema vlaškom (zaleđnom). Balansiranje ovih sastavnica zadarskog kulturnog identiteta može se pročitati iz izjave aktualnog ministra i bivšeg zadarskog gradonačelnika:

"Prilika je to, međutim, i da se sami Zadrani prisjete da žive u gradu iznimno burne i bogate povijesti koji je kao centar Dalmacije bio grad gospode i kulture, ali i izvrsne komunikacije sa svojim otočnim dijelom i zaleđem."⁸⁹

Okosnica prostorne organizacije poseže za pučkom kulturom: klapskim pjevanjem i folklornim sadržajima,⁹⁰ no prisutan je i opširan i raznorodan niz sudjelujućih sadržaja.⁹¹ Sastavni dio su i posebno odjevene i kostimirane grupe, tj. klape i folklorne skupine kao i oživljene povijesne postrojbe.⁹² Uz mnoga takva nošenja narodnih nošnji i drugih kostimiranja tom prilikom, zanimljivo je opaziti da nedostaje kostimirani domaćin, bilo kao zadarski kostimirani pojedinac ili kao zadarska kostimirana skupina ili podražavana povijesna postrojba. Citirane kvalifikacije "Noći punog miseca" kao povoda za inscenirano putovanje u privlačnu i autentičnu prošlost, daju primijetiti tu podvojenost kulturnog identiteta. Ako se posegne za njegovom gradskom sastavnicom, mora se istaknuti i izvangradska. Ako se uvedu pučke tradicije okolnih mjesta i sela,⁹³ osjeća se nužnost pojašnjavanja gradskog karaktera povijesnog kulturnog identiteta. U tom je smislu u

⁸⁸ S internetskog portala Turističke zajednice Grada Zadra na odredištu www.tzzadar.hr, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁸⁹ Navedeno iz posebnog okvira "Zadovoljni Kalmeta" uz članak "Zadarska noć punog miseca", Slobodna Dalmacija 26. srpnja 2005.

⁹⁰ "Oživljenu sliku Zadra kakav je nekad bio upotpunili su nastupi klapa i folklornih društava." Navedeno iz članka "Sir, janjetina i tunjevina pod punim mjesecom", internetski portal vijesti www.rtl.hr na dan 31. srpnja 2007., datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁹¹ Opis je postavljen na internetskom portalu Turističke zajednice Grada Zadra na odredištu

www.tzzadar.hr, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁹² "... gosti iz Koprivnice te posebno atraktivna Zrinska garda iz Čakovca. Stasiti momci koji odjeveni u hrvatske nacionalne odore iz 16. stoljeća iz vremena najveće snage plemićke obitelji Zrinski, koračaju uz zvuke koračnice iza hrvatskog barjaka pronoseći povijest i kulturu Međimurja i Hrvatske, podnijeli su prijavak zadarskom gradonačelniku Živku Kolegi, Gostovali su i kovači iz Koprivnice a potom je njihov pravi pravcati srednjovjekovni top zagrmio "pogotkom" u pravcu mora", iz članka "Zadarska noć punog miseca", Slobodna Dalmacija 26. srpnja 2005.

istraživanu području zadarski kulturni identitet najteže jasno i nedvosmisleno predstaviti. U turističkom imperativu oživljavanja povijesnog ozračja i atrakcija iz prošlosti Zadar nije isključivo "gradski" ili "gospodski", jer bi se time dalo prostora pomutnji: misli li se na grad iz vremena talijanske uprave u kojem je imigriranje gradskog stanovništva bilo poduprto od središnje fašističke vlasti? Istovremeno, Zadar nije ni samo "pučki" ili "težački" jer ga njegova gradskost odjeljuje i određuje prema drugim susjednim zajednicama. Uostalom, stereotipna razdjelnica razlikovanja sa susjednim Šibenikom ili Splitom teži toj crti razlikovanja "povijesno gospodskog grada" prema "povijesno težačkog grada". Stoga je to zanimljivije opažati sve složenije kulturne prakse za kakvima se poseže pri iskazivanju zadarskog identiteta. Pri određivanju identiteta se podrazumijevano poseže za prošlošću, ukrcava se u vremeplov, bilo gašenjem svjetla bilo kostimiranjem ili potpomažući se nekim drugim načinom, a takvo vremeplovno zamišljanje predindustrijskog kronološkog odredišta očito u svim mjestima nije ni podjednako jednostavno ni jednoznačno.⁹⁴

Za razliku od doze nelagode pri splitskom kostimiranom oživljavanju vremena i lika cara Dioklecijana, koji je osim po gradnji palače u Splitu ostao povijesno poznat i kao okrutni progonitelj kršćana, u Zadru je takva nelagoda u javnoj percepciji znatno veća jer bi svako kostimirano oživljavanje prošlosti iz nekog od perioda stranih suvereniteta moglo potaknuti dijalog o identitetu Zadra kao hrvatskog grada. Zadar uz demokratski izabranog gradonačelnika ima još i dva gradonačelnika na čelu "uprava u izgnanstvu". Za vrijeme Domovinskog rata onkraj prigradskih četvrti s druge strane bojišnice u Zemuniku počinjala je "Srpska opština Zadar". Nakon prvotnog administrativnog priključenja lokalnih sela benkovačkoj općini, ovdje je nakon početka rata u Bosni i Hercegovini primijenjen predložak općine "Srpsko Sarajevo-Pale". Skupština u kojoj je bio predstavnik i "Srpske opštine Zadar" više ne zasjeda, ali postoji tzv. Vlada RSK u izgnanstvu. Njihov zadarski gradonačelnik u egzilu Mladen Kalapač živi u Trstu.⁹⁵ Postojanje srpskog gradonačelnika Zadra u egzilu se u javnom mnijenju ridikulizira i ne drži ni važnim ni zanimljivim, za razliku od gradonačelnika "Slobodne općine Zadar u egzilu" koju nominalno formira udruga "*Associazione nostalgica degli amici di Zara*", povezana s "*Museo giuliano-dalmata*" u Rimu i savezom poznatom pod kraticom "*L'Ades*" ("*Associazione Amici Discendenti degli Esuli istriani, fiumani e dalmati*") što saziva redovite godišnje skupove.⁹⁶ Gradonačelnik u egzilu poznati je modni kreator Ottavio Missoni.⁹⁷

⁹³ Za razliku od drugih sličnih priredbi, organizator ih taksativno nabraja. 2007. godine sudjelovali su Nin, Radovin, Privlaka, Paljuv, Kukljica, Petrčane, Preko, Novigrad, Bibinje, Škabrnja, Pag, Benkovac, Turanj, Sukošan, Sali, Vir, Diklo, Varoš, Dobropoljana i Nadin. Iz članka "Večeras Noć punog miseca", navedeno s internetskog portala vijesti www.ezadar.hr na dan 30. srpnja 2007., datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

⁹⁴ "Zbog tog okretanja kalendara koji je vrijeme zaustavio na godinama s početka stoljeća...", iz članka "Zadarska noć punog miseca", Slobodna Dalmacija 26. srpnja 2005. Iako se piše u XXI. stoljeću, u ovom se jedinom kronološkom terminiranju iz članka predmnijeva na koje se stoljeće misli.

⁹⁵ Iz novinskog članka: "'Predsjednik' prodaje cipele", Slobodna Dalmacija 26. listopada 2001.

"Srpska opština Zadar" je obuhvaćala i sela Škabrnju i Nadin, a na izborima 1993. jedan je njen predstavnik bio dijelom Skupštine RSK. Vlada RSK u izgnanstvu osnovana je u Beogradu u veljači 2005. Na demonstracijama koje je nakon proglašenje nezavisnosti Kosova 17. veljače 2008. pred parlamentom u Beogradu sazvala vlada s premijerom kao glavnim govornikom, bilo je više transparenta i dijeljenja letaka s naslovom "Priznajte Republiku Srpsku Krajinu!"

⁹⁶ "Giovanardi: Spremni smo za invaziju na Dalmaciju", Večernji list 18. listopada 2005.; "Rijeka i Istra oduvijek su talijanske zemlje", Slobodna Dalmacija 13. listopada 2004.

⁹⁷ Missoniju je prisustvo u hrvatskim medijima poraslo nakon odbijanja zadarskog gradonačelnika da ga 2000. godine primi u posjet ("Ottavio Missoni pred vratima zadarskog gradonačelnika",

Pored ne posve usahle predodžbe o ugrozi koja Zadru i Hrvatskoj prijete s talijanske strane, shvaćene bilo na simbolički ili na povijesno-revizionistički način, jasno je kako bi nekakvo rekonstruiranje povijesno kostimirane skupine ili pak vojne postrojbe ili straže u gradu koji je neposrednog talijanskog gospodstva pod mletačkim ili habsburškim suverenitetom bio lišen tek otprije 1409., s izuzetkom francuske uprave od 1805. do 1815., u javnosti moglo biti doživljeno kao restitucija nehrvatskog, tj. talijanskog identiteta Zadra. U tom je okviru moguće protumačiti prolazak tridesetak članova zadarskog ogranka "Udruge ratnih veterana Hrvatski domobran", u dijelu povorke obučenih u crnu odjeću s kapom na kojoj je bila oznaka ustaškog pokreta, središtem grada 6. prosinca 2004. Riječima novinskog članka koji je napisan iduće godine:

"Zadarski ogranak Hrvatskog domobrana svake godine obilježava obljetnicu osnutka domobranstva i obljetnicu pogibije tzv. prosinačkih žrtava 1918. u Zagrebu. Na taj se dan članovi udruge prošeću središtem grada odjeveni u crne ustaške odore i nose ustaška obilježja te križ i sliku Ante Pavelića. Lani su, za razliku od prijašnjih godina, uz Pavelićevu nosili i sliku odbjegloga generala Ante Gotovine. Potom odlaze u crkvu na misu za poginule te održavaju svečani zbor."⁹⁸

Dva dana nakon ovog događaja novine su prenijele kako je "Policija privela 60-godišnjeg Zadrana koji je jutros oko 10 sati prošetao središtem grada s ustaškom kapom na glavi i u *improviziranoj* (kurziv, J. K.) crnoj odori".⁹⁹ Iduće godine u novinama je preneseno:

"Zbog nošenja i isticanja ustaškoga znakovlja zadarska je policija u četvrtak privela na razgovor 64-godišnjeg Pavla Smolića iz Sukošana. Smolić je odjeven u ustašku odoru ušao u zgradu Županijskoga suda u Zadru s namjerom da u Zemljišno-knjižnom odjelu obavi privatni posao. Na samom ulazu zaustavio ga je pravosudni policajac. Smolić je već nekoliko puta bio prijavljen zbog nošenja ustaškoga znakovlja. Bio je jedan od sudionika mimohoda udruge Hrvatski domobran, održanog lani u Zadru, i unatoč prekršajnoj prijavi, opet je nakon nekoliko dana prošetao glavnom zadarskom tržnicom noseći kapu sa znakom »U«. Tada je novčano kažnjen sa 102,30 eura u

Nacional 8. lipnja 2000.). Kad je predsjednik Republike Italije 2001. zlatnom medaljom za vojne zasluge odlikovao ratnu zastavu ("gonfalone") gradske uprave Zadra iz 1943. godine, počasni barjaktar je bio gradonačelnik u egzilu ("Ipak - krivi trenutak!", Slobodna Dalmacija 26. listopada 2001.). U prikladnoj političkoj konjunkturi u talijanskom se parlamentu u kalendar službenih obilježavanja uveo i "Dan sjećanja na talijanske žrtve u fojbama", postavljen na dan potpisivanja međunarodnog Ugovora o miru 1947., što je najavljeno kao označavanje dezideologiziranog odavanja počasti nastradalima nakon svršetka 2. sv. rata u Istri i okolici Trsta ("Esuli i politika", Novi list 11. veljače 2004.). Prvo obilježavanje održano je 10. veljače 2005. i bilo je povodom za više svećanih skupova. U Trstu je zastupnik Roberto Menia izjavio "kako Hrvatska mora biti spremna da će vratiti Istru, Rijeku i Dalmaciju Italiji kad uđe u Europsku uniju" ("Osuda fašističkih

izjava", Vjesnik, 27. veljače 2005.) Istim povodom je emitiran TV-film pod naslovom "Srce u bunaru" ("Il cuore nel pozzo"), čije je emitiranje postiglo rekordnu gledanost. Ovim se kalendarskim povodom (prigodom uručivanja odlikovanja iseljenim Zadranima i drugim talijanskim optantima) 2007. i opet 2008. godine zbio službeni dijalog talijanskog i hrvatskog Predsjednika države ("Napolitano: Fojbe su bile etničko čišćenje", Večernji list 10. veljače 2008.). "Dan sjećanja na fojbe" je očito postao tempiranim povodom za periodiziranu prekograničnu polemiku, a time i za kontinuirano pothranjivanje opreznog i izbalansiranog javnog pristupanja zadarskoj prošlosti kao predlošku za oblikovanje današnjih kulturnih praksi.

⁹⁸ "Smolić opet prošetao Zadrom u ustaškoj odori", Vjesnik 8. travnja 2005.

⁹⁹ "Policija privela Zadrana u ustaškoj odori", HINA 8. prosinca 2004.

kunskoj protuvrijednosti zbog narušavanja Zakona o javnom redu i miru po članku 5. istoga zakona. No čini se da Smolića prijave i kazne previše ne uznemiravaju jer svako malo kad dolazi u Zadar odjene ustašku odoru."¹⁰⁰

Isti je događaj u drugom novinskom članku dopunjen idućim opisom:

"Smolića su oko 11 sati u Ulici braće Vranjanina zatekli djelatnici policije kako odjeven u ustašku odoru razgovara s novinarima. Prethodno se prošetao središtem grada, a na kratko je ušao u zgradu Općinskog i Županijskog suda."¹⁰¹

Okolnost da je kazna plaćena u domaćoj protuvrijednosti iznosa u eurima ima se zahvaliti tome što je Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira na snazi od 13. veljače 1990., a iznosi su u zakonskom tekstu propisani u dinarima. Plaćanje u europskom preračunu iznosa zadanog na zalazu federativnog vremena u ovom se slučaju može shvatiti kao neka vrsta političke metafore: "šetanje središtem" u strojnom redu postrojbe podražava mimohod, vrsta konflikta prepoznatljiva je iz ideološkog antagonizma prošle države, a čitavo je zbivanje sa skupnog svedeno na pojedinačno i na konačno zamiranje zbog političkih okolnosti pred početak pregovora za ulazak u Europsku uniju. U novim okolnostima 2004., koje takvoj demonstrativnoj praksi više nisu bile naklonjene, usklađeni korak skupine u odjeći jednoobrazne boje nije samo ponavljao poznati predložak (općenito vojničko ponašanje i konkretni povijesni predložak simboliziran ne toliko zadanom odjećom¹⁰² koliko bojom¹⁰³ i oznakom) već ga je i inovirao, tj. reaktualizirao uvođenjem novog simbola iz današnjih društvenih prijemaca – uokvirenom fotografijom optuženog generala Hrvatske vojske.¹⁰⁴ Priželjkivanje službenog statusa ovog mimohoda nije bilo bez osnove jer je u "podešalonu povijesnih postrojbi" na svibanjskom mimohodu u Zagrebu 30. svibnja 1995. bila i domobranska, kao i partizanska postrojba.¹⁰⁵ Na koncu, službenu

¹⁰⁰ "Smolić opet prošetao Zadrom u ustaškoj odori", *Vjesnik* 8. travnja 2005.

¹⁰¹ "Član 'Hrvatskog domobrana' došao na sud u ustaškoj uniformi", internetski portal vijesti Index, hr 8. travnja 2005.

¹⁰² Kako se može razumjeti iz dijela novinskog opisa od 8. prosinca 2004., sveprepoznati i sankcionirani učinak nije proizveden striktnom vjerodostojnošću odjeće (uz izuzetak znaka na kapi), već dosljednošću odjevne boje.

¹⁰³ Crna boja nije uobičajena boja odjevnih predmeta najširih dijelova društva predindustrijskog vremena, osim npr. vunениh čarapa koje su bile pletene i od prirodno pigmentiranog prediva s crnih ovaca. Stoga crna boja nije karakteristična ni za likove narodne nošnje. Ovu tehnološki zahtjevniju boju u vremenu prije anilinskih i sintetskih boja, kao npr. u "španjolskoj" dvorskoj modi, mogli su si priuštiti samo imućniji slojevi, i to ne prije konca srednjeg vijeka. Žalobno odijevanje je u raznim kulturama često koristilo boju ispražnjenu od ukrasa, bijelu, dok je u raznim europskim zemljama zabilježeno i žalobno nošenje sive, smeđe, žute i drugih boja. Svim je žalobnim odjećama zajednički otklon od uobičajene odjeće i nastojanje iskazivanja poniznosti pred smrću. Unificirajuće promjene donijelo je XIX. st. "Crnokošuljaška" fašistička

uniforma, koja je poslužila kao uzor SS-postrojbama u nacističkoj Njemačkoj i ustaškoj emigraciji u Italiji, kao predložak je uzela crnu košulju radnika iz sjevernotalijanskih tvornica. U Italiji je boja pobunjeničke košulje iz vremena ujedinjenja Kraljevine bila crvena, po karakterističnoj Garibaldijevoj košulji uvriježenoj među radnicima argentinskih klaonica. U tom je smislu crna košulja industrijske provenijencije značila prekid s ranijom prevratničkom crvenom košuljom.

¹⁰⁴ U toj pojedinosti su se obilježja kulturne prakse kao prepoznatljivog mimohoda kombinirala s obilježjem kulturne prakse kao procesije. Nošenje svetačke slike, u mnogim prilikama motivom zavjetnih ili iscjeliteljskih kulturnih praksi, karakteristična je sastavnica religijske prakse (naglašeno pokazivanje čudotvornih ili relikvijskih predmeta u periodičnim ili izuzetnim obredima poput kolektivne ugroženosti) i važan dio pučke pobožnosti.

¹⁰⁵ To su bile jedine postrojbe u mimohodu koje nisu nosile ratne zastave. Po reportaži naslovljenoj kao "One man show" s internetskog portala vijesti Alternativna informativna mreža (www.aimpress.ch) na dan 3. lipnja 1995., datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

je formu obilježavanju Prosinačkih žrtava ovom prilikom još dalo obraćanje skupu od predstavnika gradske vlasti.¹⁰⁶

Ta jarunska paradna spojnica toliko raznovrsnih kulturnih praksi poput sinjskih alkara, kostimografski kreirane počasne straže i domobranske postrojbe naizgled približava svjetove tradicije, povijesti i politike. U stvarnosti, za ove dijelove mimohodne povorke s Jaruna 1995. godine postoji isti vojnički nazivnik, jer se i sama Alka tumači kao kulturna praksa nastala srastanjem, s jedne strane, uvriježenog drila konjaničke postrojbe u vrijeme mletačkog osiguravanja svoje teritorijalne akvizicije u Sinjskoj krajini i, s druge strane, jedinog oblika pučke ustaljene povorke koji se u svečanosti Alke mogao kombinirati s vojničkim predloškom, a to je svadbena povorka na putu između mladenkine i mladoženjine kuće (Vukušić, 2005.). Poznati folklorni plesovi poput moreške ili kumpanije također podražavaju bojni poredak, odgovarajuće nazivlje i koriste (prilagođeno) oružje. Najviše tijelo Kumpanije u Blatu na Korčuli je "Skupština vitezi", a o samom "viteškom plesu od boja" u kojem je i jubilarni "komatimenat" odn. "mejdan", brine "bojni odbor". Časnička zvanja su "kapitan", "barjatar" tj. "alfir" i "kapural".¹⁰⁷ Zvanja u povorci "Viteškog alkarskog društva Sinj" su vojvode, alkari, zapovjednik alajčauš, arambaša na čelu momaka, barjaktari, vojvodin ađutant, momak štitonoša i buzdovandžije (čl. 54).¹⁰⁸ Sve tri ove skupine podražavaju strukturu i atribute vojničke postrojbe. To su bile i prve hrvatske folklorne skupine koje su postigle status zaštićenog nematerijalnog dobra i zaštićenog kolektivnog intelektualnog vlasništva.¹⁰⁹

Govor nošnji današnjih folklornih kostimiranja i govor odora srednjovjekovnih postrojbi na ulicama hrvatskih gradova danas priopćuju drugačije društvene potrebe od dojučerašnjih. Novi nazivnik sličnosti je pripadnost Europi, kostimirani gosti na svečanostima više nisu folklorne skupine iz udaljenih dijelova bivše federacije, već "viteške družine" kakve s koreografiranim simulacijama povijesnih umijeća stižu sa sjevera ili zapada buduće nam zajednice država. Pripadni kulturni program sadrži prilagodbe odjevnog inventara i asociranog nazivlja, u nekim posvjedočenim slučajevima iz istog folklornog pogona. Danas se na mjestima gdje se po prijašnjem ideološkom programu klasne borbe prošlost artikulirala uspostavljanjem kultova seljačkih buntovnika, insceniraju galantna i slikovita umijeća njihovih staleških gospodara, ranije odiozno karakteriziranih stranih ili odnarođenih krvoloka. Odazivajući se potrebama svojih zajednica za autentičnostima

¹⁰⁶ "Zadarska policija danas je ispisala sedam prekršajnih prijava zbog isticanja obilježja neprimjerena sadržaja na temelju Zakona o javnom redu i miru, a najavila je i daljnju obradu. Podsjetimo, u blizini povorke jučer je bilo nekoliko policajaca u civilu, no reakcija tada nije bilo. (...) Na skupu je bio i Jadranko Kaleb kao predstavnik Udruge ratnih veterana. Rekao nam je da je udruga Hrvatski domobran članica Udruge ratnih veterana te kako je vjerovao da je to skup sjećanja članova na vlastitu povijest. Uostalom, zašto nam nitko nije rekao da je tamo zabranjeno ići, kaže Kaleb. Davor Aras je rekao da je otišao na skup pozdraviti domobrane kao što je to činio svake godine, bez Vladinih i stranačkih reakcija. On je, podsjetimo, pred novinarima osudio ustašku ikonografiju, ali nakon skupa. Domobrane je pozdravio i predsjednik

HSP-a Danijel Kotlar koji također nije pozdravio ustaše. Zanimljiv je bio i pozdrav predsjedajućeg skupa Željka Stipića ustaškom ministru Mili Budaku. Zadar je posljednji grad u Hrvatskoj u kojemu je uklonjeno ime Mile Budaka iz naziva ulice. To se dogodilo nedavno, kada tu inicijativu nisu podržali svi HDZ-ovi vijećnici." Iz novinskog članka "Sedam prekršajnih prijava, Davor Aras izbačen iz HDZ-a", Večernji list 7. prosinca 2004.

¹⁰⁷ Statut je iz veljače 1995., naveden s internetske stranice www.blato.hr/kumpanija/pravilnik.htm, datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

¹⁰⁸ Čl. 54 Statuta naveden s internetske stranice www.alka.hr, tekst postavljen 19. ožujka 2006., datum zadnjeg posjeta 1. ožujka 2008.

¹⁰⁹ "Moreška - izvorno korčulansko", Slobodna Dalmacija 21. srpnja 2007.

u skladu s današnjim društvenim i političkim programom, interpretacije prošlosti u osnovi izlaze ususret istoj zadaći kao i u ranijem vremenu. Međuigra ovih dvaju oblika podražavanja predindustrijskih povijesnih kultura odijevanja sposobna je generirati mnogolike lokalne prepoznatljivosti i simbolička podvlačenja poredaka današnjice.

ZAKLJUČAK

U petnaestak godina ovih novih vrsta kostimiranih inscenacija u Hrvatskoj uspostavljen je raznolik izbor događaja i predložaka za buduće prakse. Tipično postindustrijski zahtjev za iznalaženjem autentičnosti (Spooner, 1986: 226) podmiruje se iz obnovljivih i suštinski nepotrošivih kulturnih resursa društva (Peterson, 1997: 205), a pri individualnim izborima ima obilježja konstantnog procesa emocionalnog i moralnog uravnoteživanja kakvom kultura pruža potreban manevarski prostor (Bendix, 1997: 7; Spooner, 1986: 227). Društvena potreba za utvrđivanjem reda po uvriježenim se uzorima okreće prošlosti jer "vidimo više reda u prošlosti nego u današnjici" (Spooner, 1986: 225), ali pri tome otvara i prostor za reinterpretacije otprije prisutnih simboličkih praksi. Takva sravnjivanja ne podrazumijevaju konfliktnost, kao što u patriotski intoniranom "Kolonijalnom Williamsburgu" ima mjesta i za lik britanskog guvernera i kraljevskih vojnika. U novom sezonskom ritmu kakav se zasniva na turističkom kalendaru i pripadnoj industriji iskustva, prezentacije su sa svojim ukupnim reinterpretativnim i inovativnim fondom neodvojiv dio kolektivnog kreativnog kapitala u stvarnosti ukupne ekonomije (Švob-Đokić, 2008: 50 i 65).

Ravnajući se anglofonom razdjelnicom između kostimiranih inscenacija tipa "*re-enactment*" (kostimirano izvođenje povijesnog događaja) i "*re-creation*" (oživljavanje povijesnog kostimiranog ambijenta, sa scenom SCA kao inačicom s posebnim zasadima), može se zaključiti da se jasna crta može povući samo pred manjim dijelom svečanosti koje se izriekom vežu za evociranje povijesnih događaja ili lokaliteta.¹¹⁰ Koliko god se među brojnim drugim zbivanjima nastojalo asociirati uz određeni povijesni motiv, u stvarnoj se izvedbi znaju zateći raznovrsne i raznorodne skupine koje ne odaju uvijek predodžbu evociranja koherentne epohe. Za razliku od "*re-enactment*" i "*re-creation*" kostimirane scene s početcima iz 1960-tih, pred naše se kostimirane događaje postavlja manje rekreativno-hobistička a više identitetska potreba. Stoga povodenje za otprije poznatim kostimiranim praksama donosi i nov dijaloški potencijal.

Kao i iz prethodne povijesne prilike javnog uvođenja svečanih kostimiranih povorki, obnavljanjem smotre Seljačke sloge kao Međunarodne smotre folklora 1968. i drugim

¹¹⁰ Postoje još dvije bliske prezentacijske prakse. "*Living history*" bi se odnosila na "*re-creation*", način kakav se primjenjuje u muzejima na otvorenom (Staro selo u Kumrovcu, vođeno od Muzeja Hrvatskog zagorja), prezentacijskim službama domaćih nacionalnih parkova (primjerice, u obnovljenim mlinicama na Skradinskom buku s kostimiranim mlinarima) i, u određenoj mjeri, u obiteljskim ugostiteljstvima i ruralnom turizmu. Preostala je varijanta eksperimentalne ili rekonstrukcijske arheologije, dakle življenja na način karakterističan povijesnom horizontu

određenog arheološkog lokaliteta. Takav je po pedagoškoj naravi blizak kostimiranim projektima iz škola. U različitim se prilikama tijekom "Antičkih dana" potiče kostimiranje i kostimirano insceniranje kulturnih sadržaja iz antike. Eksperimentalna arheologija je kao aplikacija otprije prakticirane etnoarheologije začeta tijekom 1970-tih i može se naći programski provođenom na lokalitetima poput muzeja na otvorenom "*Living History Farms*" u mjestu Des Moines u državi Iowa, SAD, gdje je jedan do drugog prezentirano pet kronoloških horizonata (Anderson, 1991: 9).

događajima tih godina, važan je interakcijski položaj zbivanja kojim se odgovara na potrebe društva u promijenjenim okolnostima. Izlazak Rabljana u kostimirani svijet prošlosti 1995. godine, potaknut komunikacijama sa San Marinom, u razmjeru Hrvatske dogodio se nakon otopljanja međunarodnih veza nakon 2000. godine. Folklorni revival iz 1960-tih (skupa s, npr., nastankom klapskog pjevanja) možemo percipirati zajedno s prebacivanjem turističke privrede s kolektivnih odmorišta na građenje hotela, s izgradnjom Jadranske turističke ceste ili ekspanzijom vikendica i privatnih turističkih kapaciteta, a slično bi se i izbor, aktivizam i ponudu današnjih kostimiranih srednjovjekovnih atrakcija moglo asocirati godinama protezanja autoceste, niskobudžetskih zračnih linija i internetskog predstavljanja lokalnih ambijenata. Repertoar "poželjnih" očitovanja pripadnosti u prethodnom je primjeru diskvalificirao nošenje nacionalnih obilježja, dok je danas, pak, poželjno prikazati pripadnost europskom krugu, pri čemu su pravi parnjaci glamuroznim očitovanjima europskih tradicija u prvom redu naša stara gospoda, a ne pučani. Kako se vidi s kostimiranih bojišta, put u EU se čini kraćim na konju Franje Tahija nego u opancima Matije Gupca.

LITERATURA

Aberth, J. (2003) *A Knight at the Movies: Medieval History on Film*, New York i London: Routledge.

Anderson, J. (1991) "Living History", u: Jay Anderson (ur.): *A Living History Reader, Vol. I: Museums*, Nashville: American Association for State and Local History.

Attfield, J. (2005) *Wild Things: The Material Culture of Everyday Life*, New York i Oxford: Berg.

Bendix, R. (1997) *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*, Madison: The University of Wisconsin Press.

Benjamin, W. (1986 [1936]) "Umjetničko djelo u doba mehaničke reprodukcije." u: *Estetički ogledi*, Zagreb: Školska knjiga, str. 125-151.

Ceribašić, N. (2003) *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija narodne glazbe u Hrvatskoj*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Eliot, T. S. (1969 [1919]) "Selected essays", London: Faber.

Gavazzi, M. (1988 [1939]) *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor.

Handler, R., i Eric G. (1997) *The New History in an Old Museum: Creating the Past at Colonial Williamsburg*, Durham and London: Duke University Press.

Hollander, A. (1988) *Seeing Through Clothes*, London: Penguin.

Peterson, R. A. (1997) *Creating Country Music: Fabricating Authenticity*, Chicago i London: Chicago University Press.

Phillips, D. (1997) *Exhibiting Authenticity*, Manchester i New York: Manchester University Press.

Roth, S. F. (1998) *Past Into Present: Effective Techniques for First-Person Historical Interpretation*, Chapel Hill i London: The University of North Carolina Press.

Shwartz, H. (1996) *The Culture of Copy: Striking Likeness, Unreasonable Facsimiles*, New York: Zone.

Simmel, G. (2005 [1916]) "Rembrandt, An Essay in the Philosophy of Art", New York i London: Routledge.

Spooner, B. (1986) "Weavers and Dealers: The Authenticity of an Oriental Carpet", u: Arjun Appadurai (ur.): *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 195-235.

Švob-Đokić, N. (2008) "Predgovor", u: *Kultura zaborava: industrijalizacija kulturnih djelatnosti*. Zagreb: Jesenski i Turk, i Hrvatsko sociološko društvo.

Tschmuck, P. (2006) *Creativity and Innovation in the Music Industry*, Dordrecht: Springer.

Vitez, Z. (2007) "'Legenda o Picokima' u svjetlu globalne i nacionalne (kulturne) politike", *Narodna umjetnost* 44 (2): 11-25.

Vitez, Z. (2008) "International Folklore Festival of Zagreb: Experiences and Dilemmas of Applied Ethnology", *Narodna umjetnost* 45 (1): 109-123.

Vukušić, A.-M. (2005) "Suvremenost, tradicija i sjećanje: Sinjska alka", *Narodna umjetnost* 42 (2): 93-108.

THE PROCESSES OF AUTHENTICATING THE PAST IN COSTUMED HISTORICAL STAGE PRODUCTIONS

SUMMARY

We are given an overview of costumed historical stage productions and an attempt to analyse them concisely. The general models for such cultural practices are also briefly given. By their names and the way they originated the cultural practices that are portrayed show evidence of being partially complementary to and partially a substitution for earlier practices connected to the presentation of folklore. Such new forms of celebration satisfy the needs of the community for displaying a different cultural belonging than that of the time of dominantly folklore costuming, at the same time reaching for meanings from the past as projective argumentation for current values.

KEY WORDS: *authenticity, ceremony, identity, innovation, costume, culture, national costume, custom, the past, reconstruction, recreation, celebration, tradition.*

Prijevod sažetka na engleski jezik: David Veskadijaga

